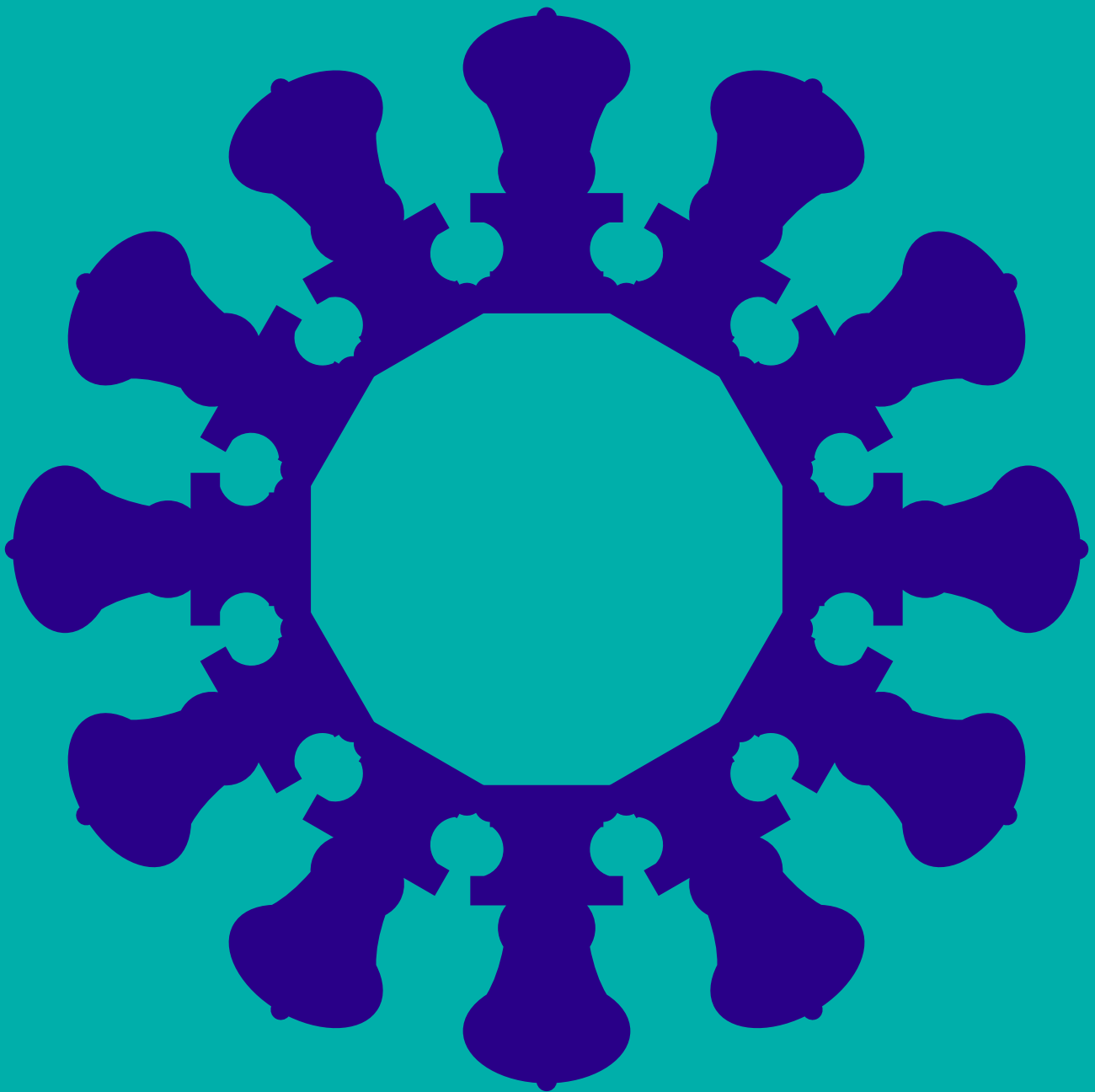

Bastida

Número 3
Tardor 2020

—
Publicació
de la Federació
d'Instituts d'Estudis
del País Valencià

Consell de redacció:

Zequi Castellano i Moreno, Bàrbara Gascó Comeche, Andreu Ginés i Sánchez, Eloina Hernández Doria, Manel Pastor i Madalena, Clara Pérez, Teresa Rodríguez

Il·lustració editorial:

Julio Sanchis (HARCA)

Col·laboren en aquest número:

Josep Aguilar Sanz, Joan Alepuz Chelet, César Salvo, Asunción García Zanón, Maria Carme Jiménez, María Jesús Juan Colomer, Francesc Martínez, Àngel Portolés Górriz, Joan Seguí Seguí, Ana Valdés Menor, Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó

Nota de redacció:

Els articles signats exposen les opinions de les persones autores. Per a qualsevol dubte, queixa o suggeriment, podeu posar-vos en contacte amb la redacció a través de l'adreça electrònica: bastida@fedinespv.org

Edita:

Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià (FedinesPV)

Maquetació i disseny:

Eugenio Simó i Manolo Sánchez

Impressió:

Gráficas Royanes

FedinesPV**Junta Directiva:****Josep Vicent Frechina i Andreu**

President, membre del Centre d'Estudis de l'Horta Nord

Francesc Aracil i Pérez

Vicepresident, membre de l'Institut d'Estudis Guardamarencs

Manel Pastor i Madalena

Secretari, membre de l'Institut de Estudios Comarcales Hoya de Buñol-Chiva

Antonio Esteve Blay

Tresorer, membre de l'Associació Cultural Centelles i Riusech

Alfred Ramos i González

Vocal, membre de l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta Sud

Joan Josep Torró Martínez

Vocal, membre l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida

Antoni Espinosa i Pallarés

Vocal, membre del Centre d'Estudis del Camp de Morvedre

Rosa Dasí Asensi

Suplent, membre de l'Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria

Josep Vicent López i Gil

Suplent, membre del Taller d'Història Local de Godella

Ezequiel Castellano i Moreno

Suplent, membre del Centro de Estudios La Serranía

Direcció tècnica:

Andreu Ginés i Sánchez

Contactes i xarxes:

C/ Pare Guillem, 2 (Castell d'Alaquàs)

46970 Alaquàs

Telf. 722 345 740

federacioidecos@gmail.com

Twitter: @inst_estudis_PV

Facebook: <https://www.facebook.com/fedinesPV>

www.fedinespv.cat

www.fedinespv.org

Dipòsit legal:

V-1380-2019

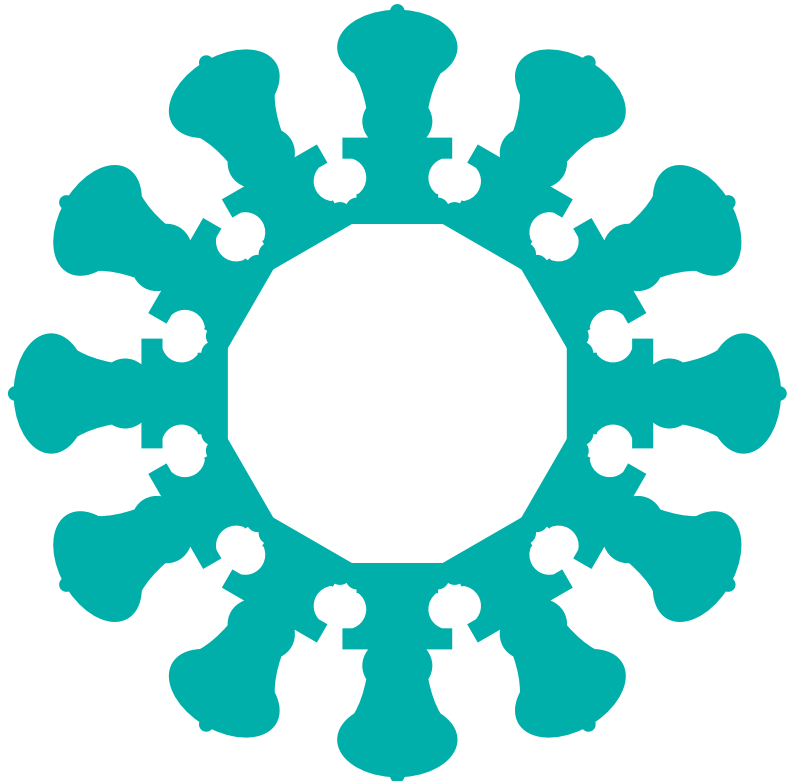
ISSN:

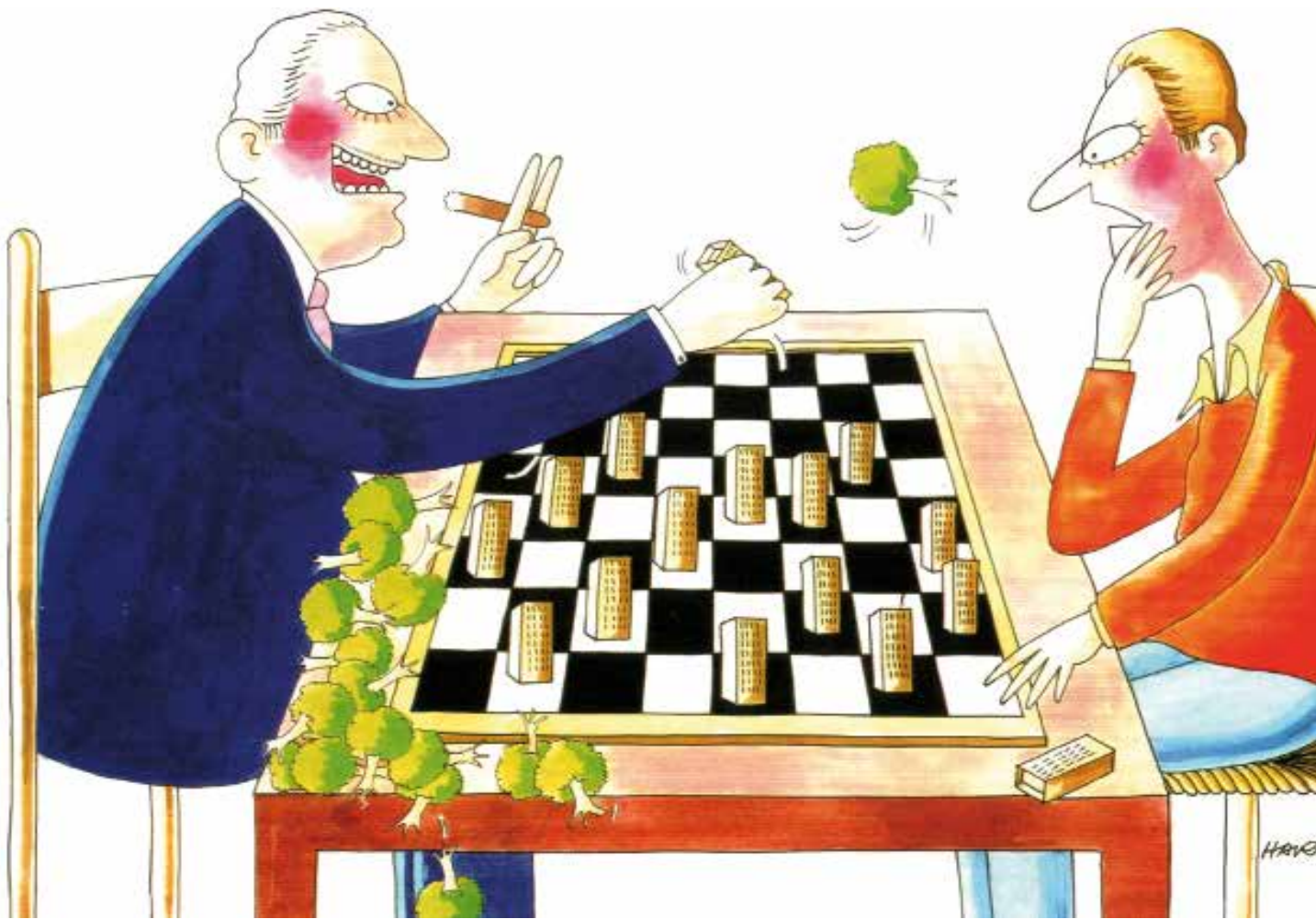
2659-7691

Número 3
Tardor 2020

—
Publicació
de la Federació
d'Instituts d'Estudis
del País Valencià

Bastida

Continuem millorant el patrimoni

Portem viscuts més de dos-cents seixanta dies de pandèmia obstinada i, durant aquest temps, ens hem adonat que, massa sovint, està utilitzant-se com a una tapadora de la crisi sistèmica que patim. Els mitjans de comunicació posen el focus sobre ella, mentre silenciem que, durant aquests dies, el moviment associatiu en general -i el cultural principalment- ha procurat tirar endavant amb les seues cabòries per valorar-ne les estructures i l'activitat recuperadora.

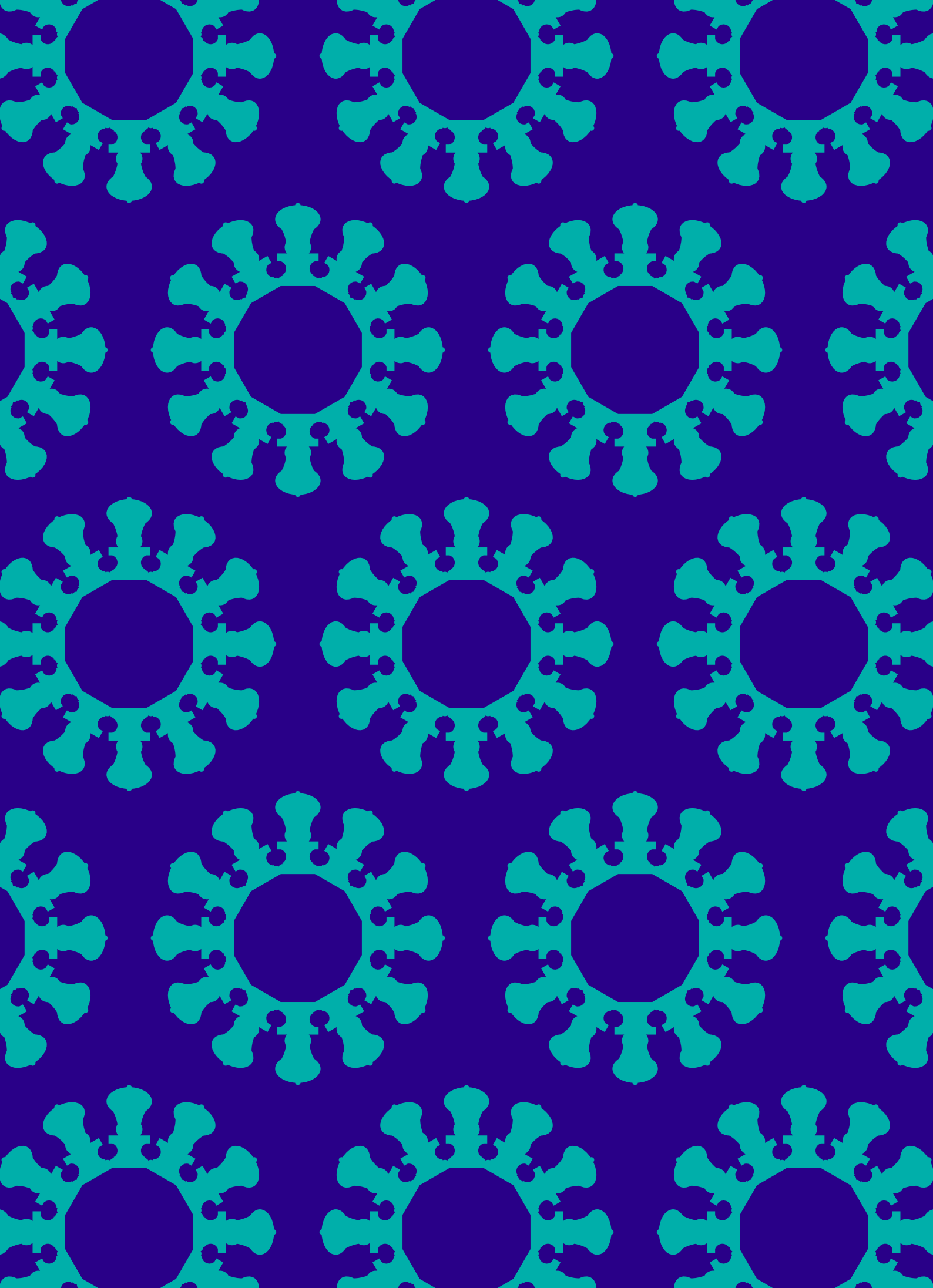
Ens trobem davant de moments fonamentals perquè, en un període de crisi sistèmica, les elits estan capficades en mantenir el control a tota costa, i ho fan sense tenir en compte que els pressupostos generals han d'aprofitar per a salvar vides, per a recuperar el to social i per a potenciar la cultura de carrer, la cultura en general.

Realment no ens trobem davant d'una crisi qualsevol, sinó davant d'un llarg procés de caos sistèmic, travessat per guerres, conflictes i pandèmies que podria durar més d'un lustre, fins a que s'estabilitze el nou ordre, la «nova normalitat». No passem per un moment conjuntural, sinó per una crisi diferent, que moltes persones que analitzen la realitat asseguren que es farà llarga i que promourà una forta competència entre unes nacionalitats i unes altres del mateix Estat; un potent conflicte entre classes i pobles; una creixent crisi climàtica i sanitària.

Ara sabem que les grans ciutats resulten molt més vulnerables que les comunitats rurals, precisament perquè els pobles menuts són bastant menys jeràrquics i més suficients, posats al cas. Esta pandèmia ha posat en evidència la insuficiència dels controls sanitaris, agreujats pel desmantellament de la sanitat pública practicada pels anteriors governs conservadors.

Si observem les decisions que estan prenent les grans potències mundials i els països poderosos, veiem com estan utilitzant la pandèmia com a laboratori d'enginyeria social, tot posant a prova la resiliència de poblacions sotmeses a una campanya de la por que creix exponencialment. Les classes dominants, utilitzen la pandèmia per a controlar el món que se'ls escapa de les mans i és per això que, des dels centres d'estudi i els instituts d'estudis comarcals, hem de procurar continuar fent camí en favor del patrimoni cultural, social, lingüístic i mediambiental. ◆

Índex

8

Opinió

El habla xurra: seña de identidad de la comarca de La Serranía

César Salvo

9

Opinió

L'Institut Ramon Muntaner entra a formar part de la xarxa Europa Nostra

M. Carme Jiménez

9

Opinió

La función social de las bibliotecas durante la pandemia

Ana Valdés Menor

10

Dossier

L'exposició Patrimoni contra les cordes tren a la llum el patrimoni amenaçat del País Valencià

Redacció Bastida

12

El dia a dia de FedinesPV

La Federació creix i s'adapta a la virtualitat

Redacció Bastida

14

Els nostres centres d'estudis

L'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó: 30 anys de lluita pel patrimoni propi de la Comarca

Junta Directiva IECBV

16

Els nostres centres d'estudis

L'Associació Cultural Campaners de la Catedral de València: una entitat al servei del patrimoni campaner

Joan Alepuz Chelet

18

L'entrevista

Ignasi Beltran Moraleda: l'esforç per a socialitzar una biblioteca potent

Zequi Castellano i Moreno

21

Ressenyes i novetats culturals

Recull de publicacions dels centres d'estudis

Redacció Bastida

22

Ressenyes i novetats culturals

L'ETNO, Museu Valencià d'Etnologia estrena la renovació de les sales permanents

Josep Aguilar Sanz, Asunción García Zanón & Joan Seguí Seguí

23

Ressenyes i novetats culturals

Els centres d'estudi s'adapten a les noves circumstàncies

Redacció Bastida

24

Universitats i centres d'estudis

Xarxes i persones. L'Acompanyament de projectes del Programa d'Extensió Universitària –PEU de la Universitat Jaume I de Castelló

Ángel Portolés Górriz

26

Biblioteques, museus i arxius locals

Arxíu del confinament i Secció Local de la Biblioteca d'Aielo de Malferit

M. Jesús Juan Colomer

27

Biblioteques, museus i arxius locals

Art i artesanía del ventall a Aldaia

Francesc Martínez

28

Una imatge i una història

El Castell de Xira: un escenari de miracle

Manel Pastor i Madalena

30

Dates i fets

Zequi Castellano i Moreno

31

Entitats membres de la Federació d'Instituts d'Estudis del PV

El habla xurra: seña de identidad de la comarca de La Serranía

César Salvo

Cronista de Villar del Arzobispo

Graffiti en una pared del antiguo Instituto de Villar del Arzobispo. C.S.

Desde hace más de una década, el interés que suscita esta manera particular de hablar de serranos y serranas ha ido desembocando en diversos estudios sobre no solo el estado actual del habla, sino el devenir histórico que fue configurando desde el siglo XIII, tras la conquista del Reino de Valencia por Jaume I y el repoblamiento cristiano de estas tierras.

Se trata de un habla que, con base valenciana en mayor o menor grado desde el sur al norte de la comarca, fue fuertemente aragonizada por contacto directo con el Bajo Aragón (trashumancia y siega; recordar que pasa por nuestro territorio la antigua Vereda real de Aragón) y que a mediados del siglo XVI comienza a castellanizarse con la llegada de navarros, vascos y andaluces que

vienen –sobre todo– a carbonear los extensos y poblados bosques serranos.

Y así, en todo este tiempo han proliferado en las redes sociales los grupos de personas que van presentando palabras churras más o menos en desuso, o con páginas web que llevan listados de vocabularios de diferentes pueblos serranos, siendo no obstante el

más relevante de ellos el intenso y pormenorizado blog de Toni Porta <https://lenguachurra.blogspot.com/>.

Este resurgimiento del interés por nuestra particular forma de hablar nació con el eximio Vicente Llatas Burgos, maestro y primer cronista de la villa de Villar del Arzobispo, cuando publicó en 1959 *El habla del Villar del Arzobispo y su comarca*, editado por la Institució Alfons el Magnànim. Un libro que ha sido el espejo donde se han mirado todos los demás. Además, este interés general también se ha visto impulsado por la celebración de las Jornadas sobre «els altres parlars valencians» organizadas por los departamentos de Filología Catalana y Filología Española de la Facultat de Filologia de la Universitat de València. Se han celebrado tres ediciones: València (2010), Enguera (2013) y Villar del Arzobispo (2016). Indudablemente, en esta segunda década del siglo XXI el «churro» está de moda.

Hasta ese momento, el término «churro» únicamente lo gastábamos nosotros los serranos («churro» deriva de la palabra de origen ibero «tzurio», que significa blanco), pero desde la celebración de la primera jornada en València pasó a definir a todas las hablas híbridas de la Comunidad Valenciana de base castellano-aragonesa y/o castellano-murciana; desde la celebración de la Jornada del Villar, se creó un nuevo grupo: de base valenciano-aragonesa, que es el caso de nuestra comarca.

El interés por nuestra particular forma de hablar siempre ha estado presente históricamente en nuestro territorio serrano en revistas como *la Fénix Troyana*, *La Serranía* y *El Rolde*, y también por estudiosos, dando forma en 2018 al grupo Chunta Churra, que ha estado trabajando en la formalización de un Atlas Lingüístico del Xurro en La Serranía (ALXLS) a partir de una primera propuesta metodológica presentada por quien esto suscribe en la jornada de Enguera en 2013 y cuyos resultados esperamos poder presentar en las IV Jornades dels Altres Parlars Valencians, cuando las circunstancias permitan su celebración.

L'Institut Ramon Muntaner entra a formar part de la xarxa Europa Nostra

M. Carme Jiménez

Directora de l'Institut Ramon Muntaner

L'IRMU ha ingressat en la xarxa Europa Nostra.

Europa Nostra és una federació formada pels principals moviments europeus vinculats a la protecció i valorització del patrimoni natural i cultural (www.europanostra.org). L'integren organitzacions que tenen en comú el convenciment de la importància que té el patrimoni cultural per a l'economia, la societat, la cultura, el benestar i el futur d'Europa i que comparteixen la necessitat de prendre responsabilitat en relació amb la transmissió d'aquest patrimoni amb bones pràctiques per les generacions futures.

L'Institut Ramon Muntaner (IRMU) és la primera institució catalana que esdevé membre associat d'aquesta federació. Es pretén donar protagonisme al patrimoni, un dels àmbits d'actuació principal dels centres d'estudis i instituts d'estudis locals i comarcals que promouen el seu estudi, protecció, valorització i vindicació. L'IRMU s'ofereix per a fer de pont entre Europa Nostra i les diferents iniciatives vinculades a temes patrimonials per a reivindicar-les en l'àmbit europeu. També a traslladar problemàtiques que puguin afectar el patrimoni perquè es tinguin en compte en les reivindicacions o en les polítiques que es vulguin traslladar a les institucions europees.

L'IRMU informará regularment de les diferents propostes, iniciatives i campanyes que s'estiguin promovent des d'Europa Nostra.

Ara com ara s'han realitzat les següents actuacions:

- Versió en català del Manifest del dia d'Europa (<https://www.irmu.org/news/2621>) perquè consti com a traducció consultable dins la web d'Europa Nostra i signatura d'aquest.
- Creació d'una comissió de seguiment on participa el director de la FedinesPV i patró de l'IRMU, Andreu Ginés.
- Participació en el premi de votació del públic dels guardonats en els Premis Europa Nostra del 2020 i impuls de candidatures per als premis del 2021. ◆

La función social de las bibliotecas durante la pandemia

Ana Valdés Menor

Bibliotecaria en las Bibliotecas Públicas de Villena

Y de repente, al orden habitual que se le presupone a las bibliotecas, le sobrevino, como si leyéramos una novela de ciencia ficción, algo asombroso, inesperado y preocupante como ha sido una pandemia que nos llevó al estado de alarma en nuestro país y a un confinamiento exhaustivo.

Y otra vez, como cientos de veces en la historia, las bibliotecas supieron sobreponerse a la situación y convertirse en herramientas sociales, culturales y educativas, saltándose todas las acepciones clásicas que sobre el término biblioteca

aparecen en la RAE (institución, lugar, mueble, obra) que siempre refieren elementos físicos que, en una concepción de institución del S. XXI, están muy lejos de concretar las funciones de una verdadera biblioteca pública.

Las bibliotecas se convirtieron en verdaderas armas de construcción social desde el momento en que cerraron sus puertas pero abrieron todo su potencial a los ciudadanos: lecturas digitales y/o guiadas a través de recomendaciones y clubs de lectura virtuales; propuestas culturales de entretenimiento con horas del cuento on-line en directo; colaboración ciudadana a través de llamamientos y advertencias que provenían instituciones formales; soporte bibliográfico a través de accesos a bases de datos para las búsquedas de investigadores y estudiantes; información fiable sobre la situación real de la pandemia canalizando las noticias de fuentes oficiales; lecturas en voz alta a través del teléfono o mensajes de whatsapp que han acompañado a centenares de personas en su soledad o tristeza. Y todo ello conseguido con exiguos medios tecnológicos, gracias a páginas web o redes sociales, en ocasiones con medios particulares, pero siempre con un esfuerzo ingente de bibliotecarias que no dejaron de idear acciones que fueran útiles para afrontar la situación.

Las bibliotecas han sido una herramienta más para soportar este estado antinatural. Han seguido trabajando para elaborar tejido asociativo también de manera virtual, pues han conseguido ser punto de encuentro de lectores y ciudadanos que descubrían allí todo lo que precisaban.

En definitiva eso es ser biblioteca: conocer las necesidades de los ciudadanos y cubrirlas de manera pertinente. ◆

El Club de Lectura reunido en la biblioteca Miguel Hernández.

L'exposició Patrimoni contra les cordes treu a la llum el patrimoni amenaçat del País Valencià

Redacció
Bastida

L'exposició la formen d'inici tretze plafons elaborats pels centres d'estudis locals i comarcals.

Malgrat els entrebancs que ha suposat la pandèmia de la Covid-19, l'exposició *Patrimoni contra les cordes* s'ha pogut inaugurar aquesta tardor-hivern, i ara començarà a rodar pel País. Aquesta és una de les principals iniciatives de la Federació d'Instituts d'Estudis (FedinesPV), que va sorgir de l'Assemblea General del 2019 a Teulada i que s'ha realitzat amb la col·laboració dels centres d'estudis locals i comarcals.

El 18 de desembre, després de diversos endarreriments, finalment es va poder inaugurar l'exposició *Patrimoni contra les cordes* en un acte al Castell d'Alaquàs. Prèviament, en el marc del Recercat, una presentació i una visita digital van servir per a fer-ne un primer tast. Així, després de quasi dos anys de feina, l'exposició ja està preparada per a recórrer les comarques i localitats del País Valencià, tot començant per aquelles que hi han participat directament.

Difondre el patrimoni i reivindicar els centres d'estudis

L'exposició *Patrimoni contra les cordes* es planteja amb diversos objectius. En primer lloc, per a donar a conèixer –i, per tant, per a fer-ne denúncia pública– alguns dels elements patrimonials que estan més amenaçats al País Valencià; en segon lloc, ha de servir per a difondre i reivindicar la feina dels centres d'estudis locals i comarcals i, per extensió, de la FedinesPV; i, en tercer lloc, l'exposició ha de

ser també un element de cohesió d'aquests centres i de vertebració territorial, en la mesura que el contingut pugua transmetre un missatge unitari al conjunt de la societat. Així, en última instància, l'exposició ha de servir per a establir un full de ruta o una proposta conjunta de treball dels centres d'estudis locals i comarcals per a protegir el patrimoni amenaçat i que interpele tant el públic com les administracions.

Què hi podem trobar

Fins al moment, l'exposició ha comptat amb la participació de dotze centres d'estudis del PV. Aquests són: el Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics, l'Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria, el Centro de Estudios Requenenses, el Centro de Estudios La Serranía, el Centre d'Estudis del Maestrat, l'Associació Cultural Centelles i Riusech (Oliva), el Instituto de Estudios Comarcales de la Hoya de Buñol-Chiva, el Instituto Cultural y de Estudios del Rincón de Ademuz, l'Instituts d'Estudis Comarcals de l'Horta Sud, l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida, la Asociación Cultural Las Alcublas i la Asociación Cultural Serratilla (Utiel).

Per cadascun d'aquests centres hi ha dos elements patrimonials que poden ser tant històrics com naturals, materials com immaterials, mobles o immobles. Així, entre els exemples de patrimoni immoble que podem trobar l'exposició, hi ha les vivendes obreres d'Alcoi, el Castell del Real d'Olocau, les ceberes de l'Horta o el conjunt històric de Castielfabib; entre el patrimoni immaterial, hi trobem la Fiesta de las Mayoralas de San Joaquín, a Las Alcublas, l'elaboració artesana de l'alajú, a Utiel, o les Relaciones de moros y cristianos de Campo Arcís, a Requena; entre el patrimoni natural, el jaciment de peïjades de vertebrat del Triàsic Superior (a Cortes de Pallàs) o la xarxa fluvial de la Vall d'Albaida. Aquests són només alguns dels exemples del variat patrimoni recollit a l'exposició i que, alhora, posen de manifest l'abast de les amenaces que planen sobre el territori.

De tots aquests elements patrimonials s'hi recullen algunes dades bàsiques, com la cronologia o

les figures de protecció, si les tenen, i s'hi fa una xicoteta descripció que permet conèixer i entendre la vàlua de cadascun d'ells.

L'elaboració i el comissariat

L'exposició *Patrimoni contra les cordes* es compon de diferents plafons de lona elaborats amb continguts aportats pels centres d'estudi locals i comarcals a partir d'unes mateixes pautes. Així, els centres han identificat diferents elements amenaçats del patrimoni local o comarcal, d'acord amb dos criteris: d'una banda, la gravetat de l'amenaça sobre aquest element patrimonial; de l'altra, l'originalitat, el desconeixement i la particularitat de l'element patrimonial que puga suscitar l'interés de la persona que visita l'exposició.

La selecció final i la supervisió dels textos han estat realitzats per un comissariat d'especialistes, que l'han format Joan Mateu, geògraf i professor de la Universitat de València (UV), Joan Domínguez, filòleg i membre de l'Institut de Estudios Comarcals de la Hoya de Buñol-Chiva, Elena Espuny, tècnica de projectes de l'Institut Ramon Muntaner (IRMU), Josep Vicent Frechina i Andreu, membre de la FedinesPV i Francesc Aracil i Pérez, membre també de la FedinesPV. Per altra banda, Helena Olcina, de l'estudi *Fàbricagràfika.com* se n'ha encarregat del disseny.

Cal dir que el format de l'exposició és obert, amb la idea que poc a poc s'hi puguin anar incorporant nous plafons d'altres centres d'estudis o entitats que hi vulguen col·laborar. De fet, el catàleg està pensat perquè es puga ampliar amb la incorporació de nous elements, si fora necessari.

Reserva i itinerància de l'exposició

Un cop inaugurada l'exposició, la FedinesPV ha obert la inscripció per a la reserva de dates per a acollir l'exposició. Així, tant si es tracta d'entitats federades com si no, l'exposició es pot exhibir arreu del País Valencià, amb els requisits únics de la disponibilitat de les dates i un espai adequat. Si esteu interessats a exhibir-la a la vostra localitat o voleu més informació, podeu escriure a contralescordes@fedinespv.org. ◆

Exposició

PATRIMONI CONTRA LES CORDES

Ja fa molt de temps que les ciències socials ens advertiren que el patrimoni és una construcció sociocultural: el fruit d'una operació de negociació i consens col·lectius que atorga una plusvàlua especial a elements materials o immaterials per intentar sostraur-els de la fugacitat del temps i la feblesa de la memòria.

El patrimoni, doncs, no existeix *per se*, no apareix ungit d'un valor inapel·lable, no posseeix una essència que ens habilita per a discernir-lo fins i tot a contracor. No és un punt de partida, sinó un punt d'arribada: la conseqüència d'un intricat camí de retrobament amb el passat, rehabilitació en el present i desig de projecció en el futur.

Una de les grans aportacions dels instituts d'estudis locals i comarcals ha estat, sense cap mena de dubte, la construcció de patrimoni: un tossut afany per

mantindre sanes i estalvies les connexions històriques que ens permeten entendre qui som i ens ajuden a planificar què volem ser. Una dilatada trajectòria de denúncia, reivindicació, divulgació i proselitisme que arriba fins avui.

Molts dels elements que recull aquesta exposició encara no es poden considerar patrimonials: justament, un dels objectius que l'empeny és convertir-los-hi. Molts altres ja ho haurien de ser, però la desídia institucional n'ha ajornat la cura *sine die* i ara es troben en un estat d'extrema vulnerabilitat. Tots ells, però, representen fragments inestimables del nostre passat que reclamen una acció urgent i definitiva. Valguen aquests panells com el nostre més ferm i neguitós esperó.

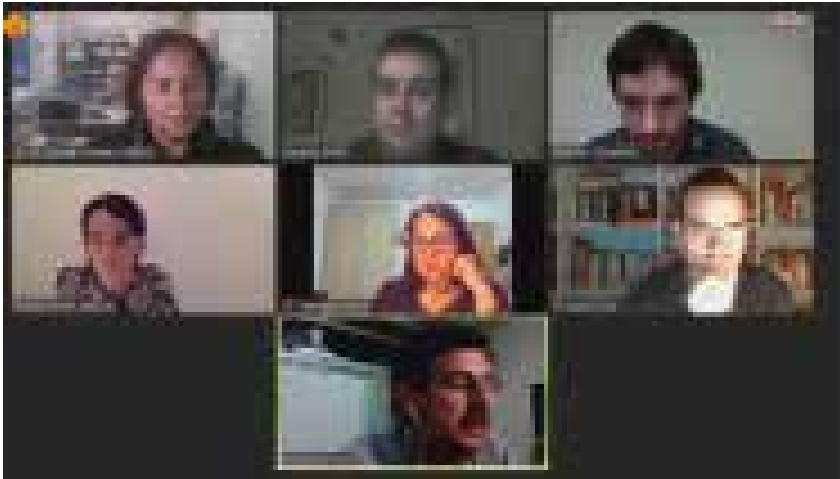
—
Josep V. Frechina, president de la Federació d'Instituts d'Estudis del PV

La Federació creix i s'adapta a la virtualitat

Redacció

Bastida

Els participants a la taula rodona virtual del Congrés de la CCEPC.

La nova normalitat que auguraven després de la primera onada de la pandèmia s'ha convertit en una tardor amb creixents restriccions i impediments per a dur a terme l'activitat cultural, i en majors incerteses de cara a l'hivern i la primavera. Malgrat les circumstàncies, la Federació d'Instituts d'Estudis ha pogut mantenir l'engranatge en marxa i consolidar el creixement, tant en d'entitats federades, com en l'abast de la seua acció.

Novetats de la FedinesPV

Durant aquest període de temps, dues associacions s'han incorporat a la Federació.

D'una banda, l'Associació de Investigadores «Castrum Altum» de Catral (el Baix Segura). Aquesta associació va sorgir l'any 2000 de la inquietud de diversos catalencs i catalenques mogudes per l'interès a apropar-se al passat llunyà del municipi i per a recollir i preservar-ne el passat més recent. Entre la ingent feina que ha desenvolupat l'Associació de Investigadores «Castrum Altum», hi destaca l'edició de diverses monografies i la publicació de la *Revista Cultural*

Castrum Altum i de *Cuadernos Historia de Catral*. Aquest últim és l'òrgan de difusió de les investigacions i dels treballs de les persones membres de l'associació i de tothom qui hi vol col·laborar, i es publica des del 2012. Ambdues publicacions es poden consultar a través del web i també de la secció local de la biblioteca digital de la Universitat d'Alacant.

Per altra banda, el setembre passat s'incorporava a la FedinesPV l'Associació Cultural La Pebrella. Aquesta entitat de Canals (la Costera) es va constituir el 1987 amb el propòsit principal del foment del valencià. Entre el 1993 i el 1996,

aproximadament, l'entitat va patir una aturada, però prompte es reprenué l'activitat, tot encetant una nova etapa. L'Associació Cultural La Pebrella ha organitzat presentacions de llibres, actes culturals diversos com lectures de poesia, la Festa Estellés, etc., i, sobretot, destaca l'organització de les jornades Festa i Patrimoni Cultural al voltant de la festa de Sant Antoni, i el III Congrés d'Estudis sobre la festa de Sant Antoni Abat als Països Catalans. L'entitat ha publicat els treballs i les aportacions que s'hi presentaren. Per altra banda, en els darrers anys, les preocupacions de l'Associació s'han dirigit especialment a la recuperació del patrimoni històric-artístic-cultural de la Vila.

En relació a la Federació, cal destacar, també, que finalment s'ha pogut signar el conveni del 2020 amb la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports, que s'havia endarrerit per la pandèmia.

L'Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta Sud rep el premi Recercat

L'Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta Sud (IDECO Horta Sud) ha rebut el premi Recercat 2020. Aquest premi, que atorga l'Institut Ramon Muntaner, és un reconeixement a la trajectòria i a la feina que realitza i ha realitzat l'entitat en l'estudi, la defensa i la difusió del patrimoni local i comarcal. Recordem que la candidatura la van avalar totes les entitats membres de la Federació reunides en la passada Assemblea General.

L'IDECO Horta Sud és el primer institut d'estudis d'àmbit comarcal que es va crear al País Valencià, l'any 1981. L'entitat té l'origen en les experiències d'altres instituts similars creats al Principat, com ara Institut d'Estudis Gironins (IEG), fundat el 1946, o l'Institut d'Estudis Empordanesos (IEE), nascut el 1957. Aquest últim, amb seu a Figueres, va ser el model que Enric Juan, professor de l'institut de batxillerat d'aquesta població de l'Empordà entre 1974 i 1978, va traslladar a la comarca de l'Horta Sud.

Els premis Recercat, que també inclouen una categoria en reconeixement a les trajectòries personals, es convoquen anualment

en el marc de la trobada de centres d'estudis dels territoris de parla catalana, i són els més importants que es poden rebre en aquest àmbit cívic i cultural. En les quinze edicions anteriors, s'ha reconegut la trajectòria d'altres valencians, com ara Antoni-Lluís Carrió Artigues (que el rebé de manera pòstuma) o Josep Vicent Frechina, així com la feina d'entitats en el cas de l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta (IECMA).

Enguany, a causa de les restriccions per la pandèmia, el Recercat s'ha hagut de celebrar exclusivament en format digital. La FedinesPV hi ha estat present en diverses iniciatives: amb un pòster referit a les trobades Universitat de València-centres d'estudis; amb una presentació virtual de l'exposició *Patrimoni contra les cordes*; i amb una presentació del número anterior de la revista *Bastida*. Altres entitats del PV també hi han tingut protagonisme, com Maestrat Viu o el Centre d'Estudis del Maestrat.

Els Premis d'Investigació Jove

El mes de juliol tingué lloc la reunió del Jurat Qualificador de la segona edició dels Premis d'Investigació Jove, promoguts conjuntament per la Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià i Escola Valenciana, amb el suport de la Institució Alfons el Magnànim i de la Caixa Popular.

Els treballs que van ser escollits guanyadors per acord unànim de Jurat han sigut: en la modalitat ESO, «Propostes per a millorar la producció d'energia renovable a Alcoi», fet per l'alumne Andrei Raya Bocharnikov de 4t d'ESO de l'IES Andreu Sempere d'Alcoi; i en la modalitat Batxillerat, «Gelotofòbia», realitzat per l'alumna Laura Ferrer Carbonell, de 1r de Batxillerat de l'IES Andreu Sempere d'Alcoi. Els premis consisteixen en 500 € per als i les autores i un lot de llibres per al centre.

Congrés de la CCEPC en digital

Els dies 6 i 7 de novembre tingué lloc el Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, en el qual la FedinesPV ha col·laborat en l'organització. Enguany el tema triat era Associacionisme cultural: entre el mosaic i les xarxes, i va comptar

amb una bona representació del País Valencià i del conjunt dels Països Catalans.

La conferència inaugural va anar a càrrec dels professors Ramon Arnabat (Universitat Rovira i Virgili), i Maria Zozaya (Universitat d'Évora), que van reflexionar sobre els orígens de l'associacionisme contemporani. En les sessions posteriors hi van participar diferents especialistes, provinents tant del món acadèmic, com dels centres d'estudis. Hi han destacat les ponències dels professors de la Universitat de València, Elvira Asensi i Antonio Ariño. Així mateix, hi va haver comunicacions referides al fenomen de les muixerangues, a la colla el Falçó de Teulada, als ateneus i casinos de les comarques del Vinalopó, i sobre l'associació de Campaners de la Catedral de València, entre altres.

El Congrés es va tancar amb una taula redona per a reflexionar sobre com l'associacionisme cultural ha d'encarar el futur, on va participar el director tècnic de la FedinesPV. Totes les intervencions són accessibles a través del canal de youtube de l'IRMU. I d'ací a poc temps es publicaran en paper. ◆

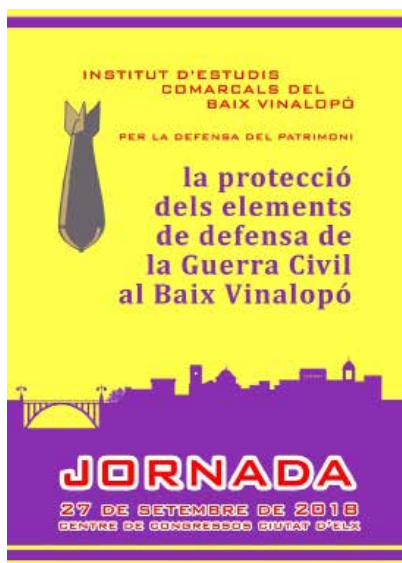
Poster de la FedinesPV presentat en el Recercat d'enguany.

El president de la FedinesPV signa el conveni amb Conselleria.

L'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó: 30 anys de lluita pel patrimoni propi de la comarca

Junta Directiva IECBV

↑ Presentació del núm. 29 de *La Rella*.

↗ Cartell de la Jornada per la defensa del patrimoni de la Guerra Civil.

↓ Presentació del núm. 30 de *La Rella* a Crevillent.

Des de la seua fundació, l'any 1991, l'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó (IECBV) ha volgut estimular i divulgar la recerca i la reflexió al voltant de temes històrics, mediambientals, artístics, arqueològics, socials, econòmics, etnogràfics, etc. per tal d'esbrinar les arrels de la diversitat cultural de la comarca. Tot açò pretén promoure la consciència comarcal entre els veïns i les veïnes d'Elx, Crevillent i Santa Pola, tot incloent-hi Guardamar, per la seua afinitat lingüística.

Una veu pròpia del sud

Les nostres inquietuds tenen com a eix conductor el patrimoni, sobretot per la seua capacitat d'integració, des del qual reflexionem sobre els trets configuradors i elements del present al sud valencià. Tot un horitzó de coneixement al qual volem apropar-nos per fer-lo reconeixible per a les comunitats de què formem part, des del pes històric del sòl que trepitgem. Sense perdre de vista les complexes problemàtiques del present, sempre canviant i polièdric. No sabem si fórem massa ingenus –o massa idealistes– quan conformàrem els nostres Estatuts, ja fa una trentena d'anys, però cert és que continuem fomentant les activitats científiques i culturals, promocionant la presència de la comarca a les institucions d'ensenyament i defensant el patrimoni natural, lingüístic, cultural, històric i artístic. Aquella primera etapa inicial, influïda per l'ambient que es respirava a la Universitat de València, estigué estimulada per la publicació que van crear el 1983 uns jòvens inquiets de la comarca, *La Rella*, amb la voluntat de dotar aquest territori de frontera d'una veu pròpia en el conjunt del País Valencià.

Vam considerar la revista el vehicle adient per a compondre i esperar tots aquells ambiciosos objectius. Vam aprofitar per a convertir-la en el nostre anuari i, a més d'esdevindre un vehicle de comunicació amb els nostres socis i les nostres sòcies, s'hi han transmés els resultats de les recerques portades a terme per nombrosos estudiosos de la comarca. A més, ha funcionat com a plataforma, alhora que per a llançar propostes i presentar els projectes i els seus resultats, com per a informar la societat a la qual ens devem. Des de les seues pàgines s'ha contribuït al coneixement rigorós de fets tan diferents com el Misteri d'Elx, la història medieval, moderna i contemporània, el teatre, l'onomàstica, la geografia, l'art del Grup d'Elx, l'educació a la República, els edificis on va nàixer el cinematògraf, les tradicions festives, l'arquitectura racionalista, el port de Santa Pola i el canvi climàtic, entre altres.

Compromís cívic per a compensar el desinterés del món acadèmic

Si en un primer moment les investigacions estigueren induïdes des de les universitats per l'interés del món acadèmic envers els estudis locals i comarcals, hui –com escrigué el president, Hèctor Càmarà, quan es complien vint-i-cinc anys de la publicació del primer número de *La Rella*– són terres de conreu que es van abandonant a poc a poc: aquelles investigacions no són objecte de subvencions R+D, així que el treball recau en la important tasca que porten avant de manera altruïsta els centres d'estudis locals i comarcals. Aquesta renúncia de les institucions acadèmiques ha provocat un buit generacional: molts jòvens graduats que hui dia es dediquen a la investigació ja no se senten atrets sempre per l'estudi de la seua població ni hi són iniciats. I és ací on el projecte de *La Rella* es reactualitza des de la seua creació, obrint les seues pàgines als jòvens per continuar llaurant.

Un camp de treball ampli, per tant, que, sempre des d'una actitud cívica i compromesa, ens espera també a participar en diferents reivindicacions ciutadanes que entren en la línia dels assoliments

proposats. Una ullada a les memòries d'activitats dels últims anys ho deixa patent. Per exemple, publiquem de tant en tant en mitjans de comunicació locals i provincials tribunes de premsa per tal de destacar la problemàtica subjacent en una determinada activitat municipal, anunciar un esdeveniment cultural important o cridar l'atenció respecte d'un determinat fet que cal recordar o commemorar. Elaborem informes documentats vers l'estat d'una determinada qüestió que considerem rellevant des del punt de vista del patrimoni local o comarcal: urbanisme, arquitectura, medi ambient, cinema, fotografia, arxius i biblioteques local. Es tracta d'informes adreçats a l'ajuntament que corresponga o a l'administració autonòmica, segons qui tinga la competència.

A més a més, quan ha calgut, hem organitzat exposicions monogràfiques sobre qüestions que considerem rellevants. Així ho hem fet amb el muntatge d'exposicions sobre el centenari de l'eclipsi solar de 1900 (l'any 2000), sobre els paisatges i habitants de la comarca (2003), sobre les plantes del Baix Vinalopó (2007) o els moriscos a les nostres terres, quan commemoraren el 400é aniversari de la seua deportació (2009). Les conferències tradicionals sobre temes d'interés per a la població han sigut substituïdes els últims anys per rutes guiades al voltant d'indrets d'Elx sobre els quals ens interessava en algun moment posar el focus: les petges de Jaume I a Elx, l'arquitectura heroica que travessa la rambla del Vinalopó, una passejada per les restes de l'art del segle XX. Si el tema era preocupant, hi hem dedicat, fins i tot, una jornada a tractar-ho, com el cas de la protecció dels elements de defensa de la Guerra Civil al Baix Vinalopó.

La protecció del patrimoni amenaçat

No us descobrim res si us diem que, donats els assumptes i les qüestions que compartim arreu del país, ens veiem també al·ludits per la temàtica monogràfica de l'exposició que ha organitzat la Federació d'Instituts d'Estudis respecte del patrimoni amenaçat, «Patrimoni contra les cordes». En aquesta lluita

estem. D'aquesta manera, l'IECBV ha hagut d'implicar-se últimament en una plataforma reivindicativa (Salvem el Mercat) precisament per a aplicar i portar avant aquest objectiu fonamental de la seua existència. En aquest cas, ens preocupava una discutible reforma del Mercat Central d'Elx, on es volia enderrocar l'edifici antic, de caràcter racionalista (1965), per a construir a les vores un aparcament per a prop de tres-cents vehicles en un espai d'especial protecció dins la Vila Murada, amb una alta densitat patrimonial (infraestructures d'uns banys àrabs, un refugi antiaeri de la Guerra Civil, etc.).

Tot aquest esforç i tota aquesta convicció no serien possible sense la col·laboració dels socis i les sòcies, especialment ara que algunes administracions públiques, com el cas dels ajuntaments, han decidit deixar en suspens les ajudes a aquest tipus d'iniciatives. Malauradament, els nostres governs sempre veuen la necessitat de passar les tisores en les partides dedicades a cultura i patrimoni. I com sempre, nosaltres, la societat civil i compromesa, estarem al peu del canó. Precisament per això, enguany el compromís de l'IECBV per la publicació del seu anuari no defallirà. La recerca i la divulgació és fonamental en el nostre món i, a causa de la situació provocada per l'alerta sanitària, s'ha vist que són més necessàries que mai, amb la qual cosa el nostre granet d'arena, al límit sud del País Valencià, no s'ha de perdre. *La Rella* ha de continuar sent el far que ens il·lumina per a evitar els esculls i fer-nos arribar a bon port i, d'aquesta manera, a la tardor de nou la tindreu al vostre abast. ♦

Ruta per conèixer el patrimoni d'Elx, l'abril de 2016.

Els campaners de la Catedral interpretant un vol de campanes el maig de 2018. J. Alepuz.

L'Associació Cultural Campaners de la Catedral de València: una entitat al servei del patrimoni campaner

Joan Alepuz Chelet
Secretari de l'Associació

L'Associació Cultural Campaners de la Catedral de València naix l'any 2004 amb la refundació del Gremi de Campaners Valencians, que pretenia englobar, en un primer moment, el conjunt de noves colles de campaners que sorgien al País Valencià. El Gremi s'encarregava, des de l'any de la seua creació, el 1989, dels tocs manuals de les campanes del Campanar Nou o Torre del Micalet de la Catedral de València, i disposava, des de 1996, del seu propi web (www.campaners.com) que ha esdevingut un referent en l'àmbit de les campanes, ara com a web dels Campaners de la Catedral de València.

Els orígens

L'any 1989, després de vint anys de mecanització, un grup de campaners va iniciar la recuperació dels tocs manuals de campanes a la Catedral de València. Aquest grup es va consolidar, i durant la dècada següent va aconseguir restaurar el conjunt de campanes de la Torre del Micalet, molt malmès per la mecanització que va dotar les campanes amb truja de ferro i motors, accessoris que no sols impediien els tocs manuals de les campanes, sinó que a més posaven en perill la conservació dels bronzes.

Per altra banda, l'entitat va participar en l'Expo de Sevilla l'any 1992. Per a l'ocasió es portaren sis campanes gòtiques valencianes (totes elles anteriors a 1492) i diversos campaners participaren i interpretaren diàriament tocs manuals. Arran d'aquest esdeveniment, canvià progressivament la percepció social que es tenia de la recuperació manual dels tocs de campanes i el concepte patrimoni cultural s'incorporà gradualment al món de les campanes.

Nous plantejaments i el foment de la recerca

El caràcter d'entitat cultural sense ànim de lucre amb el qual es volia conformar la nostra Associació implicava transformar radicalment la figura de l'antic campaner assalariat, que, després de la mecanització, no tenia el sentit previ a aquesta època. Per aquest motiu, es va plantejar l'Associació com a un grup de voluntaris i s'instal·laren uns mecanismes en algunes campanes per als tocs diaris (àngelus, tancar muralles o el toc de cor), mentre que la resta de tocs continuaran interpretant-se de forma manual.

La recuperació dels tocs tradicionals buscava el diàleg entre tradició i modernitat. Per recerques prèvies es coneixia l'existència de documents com la *Consueta* d'Herrera (1705) o el *Cuaderno de toques ordinarios y extraordinarios* de Rafael Aguado (1917), textos que detallaven el conjunt de tocs interpretats a la Torre del Micalet en diverses èpoques. Amb aquestes descripcions s'adaptaren tocs i es redactà la *Consueta Nova* (1994), un document destinat a organitzar el calendari de tocs manuals i la interpretació corresponent.

Equilibri entre tradició i la mecanització

La recuperació dels tocs manuals va estar acompanyada de la formació d'altres agrupacions de campaners per tot el territori valencià i pel canvi en el model d'intervenció de les campanes. Des de mitjans del segle XX, es va imposar un model que venia com a incompatible la conservació de les tradicionals truges de fusta i els tocs tradicionals. Així, es dotava les campanes amb truges de ferro i potents mecanismes per al toc automàtic.

Un dels primers objectius plantejats des de l'Associació va ser revertir aquest model d'actuació. En aquest sentit es pretenia buscar un equilibri entre la tradició (truges de fusta i tocs tradicionals) i la mecanització de les campanes amb mecanismes automàtics que ho permeteren. La restauració de les campanes de Xest i Vilafamés, efectuada seguint aquest nou model, va obrir un nou camí que ràpidament començaren a copiar quasi totes les empreses.

Identificar i apropar el patrimoni a la gent

Un altre dels objectius inicials de l'Associació va ser iniciar un inventari o registre de campanes de les poblacions valencianes. Aquest es va iniciar en diverses fases durant la dècada dels anys noranta i actualment està en constant revisió i ampliació. Les finalitats d'aquest inventari són diverses: identificar les campanes conservades i altres elements, avaluar-ne l'estat de conservació, promoure mesures per a la restauració o conservació d'aquestes, donar-les a conèixer als ciutadans, etc. En definitiva, es pretén abordar l'instrument musical amb una ampla perspectiva que contemple les múltiples facetes que interactuen sobre ell.

Convé recordar que la ubicació natural de les campanes és als campanars o espadanyes, espais que generalment són poc accessibles al públic. Amb el registre de les campanes es busca salvar aquest desconeixement que la distància pot generar al voltant del patrimoni campaner.

Partint d'aquest treball i algunes tesis doctorals sobre campanes, es va consolidar la recerca com a un dels pilars de l'entitat. El web de l'Associació és el millor exponent i a la seua base de dades es pot consultar informació de més de dèsset mil campanes, visualitzar prop de mil nou-cents vídeos de tocs tradicionals o quasi dotze mil textos de temàtica campanera. De la gestió se n'encarrega l'entitat amb la participació activa de campaners de diversos punts de l'estat espanyol i, fins i tot, de països americans com ara Mèxic, Cuba o Xile.

El reconeixement social i institucional

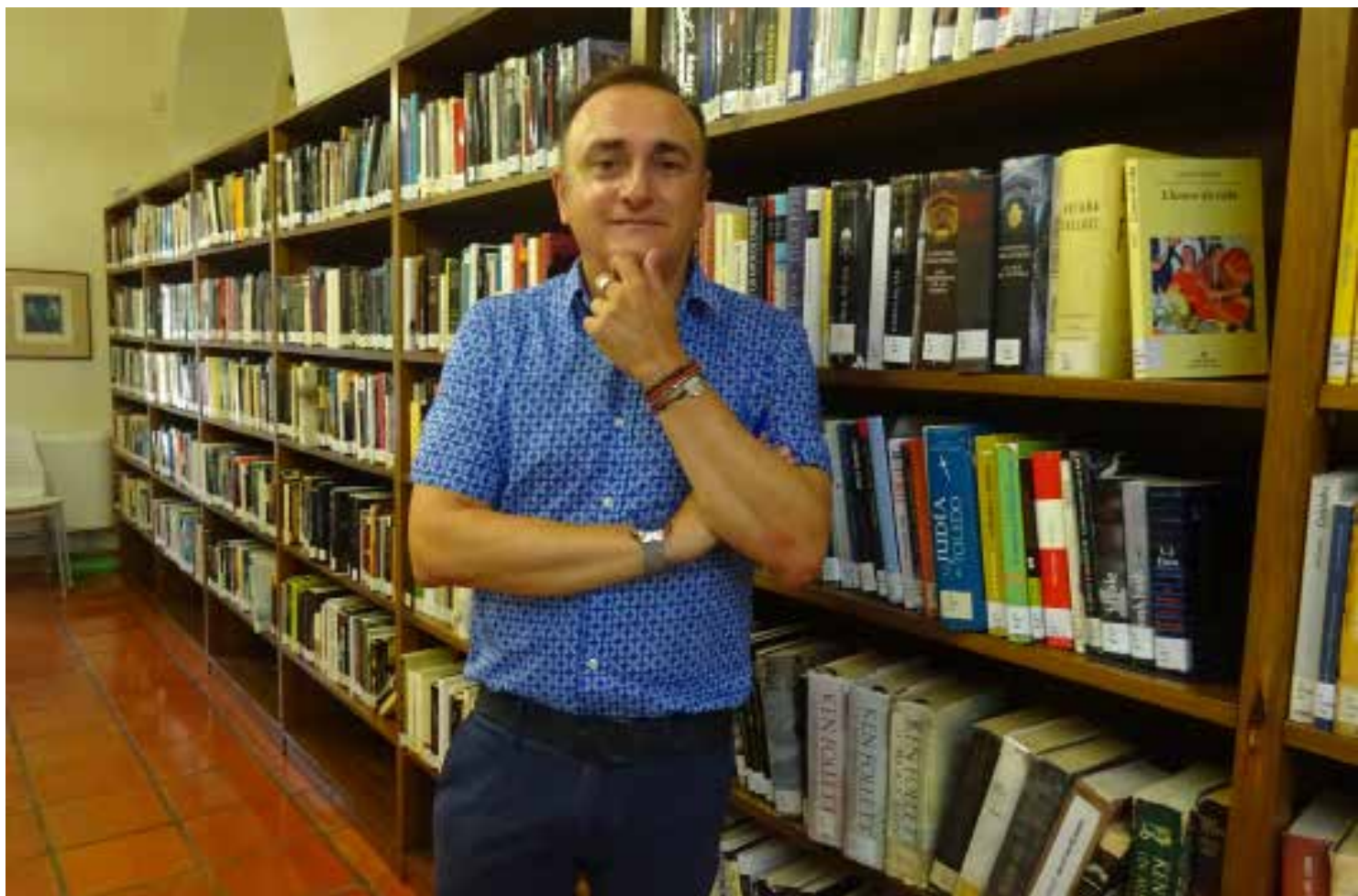
Tot aquest treball ha suposat un gran esforç i dedicació. En el cas del territori valencià, s'ha aconseguit importants fites com la declaració de Bé d'Interés Cultural (BIC) dels tocs manuals de les campanes a les catedrals de Castelló de la Plana, Sogorb, València i a la parròquia de l'Assumpció d'Albaida (2013); també la declaració BIC a favor de les setanta campanes gòtiques valencianes (2018) o l'excepció de caràcter patrimonial en l'Ordenança

Municipal contra la Contaminació Acústica de l'Ajuntament de València (2008), que eximeix del compliment els tocs de les campanes de la Torre del Micalet, en considerar que són patrimoni immaterial.

Aquestes declaracions han contribuït a reforçar la importància patrimonial de les campanes, no sols com a element del passat que ens ha arribat fins als nostres dies, sinó com a un conjunt de béns vius. En aquest sentit, és fonamental aprofundir en la recerca, tant des dels vessants materials com immaterials, per a millorar el coneixement que d'elles tenim i especialment les intervencions que s'efectuen en els campanars (com ara les restauracions).

Naturalment, les circumstàncies actuals, marcades per la pandèmia, han alterat part de les nostres activitats i especialment els tocs manuals a la Torre del Micalet. No obstant això, l'activitat a la web, la recerca o la reflexió al voltant del patrimoni campaner no ha parat durant aquests mesos i seguiran endavant durant els pròxims anys. Per a finalitzar, no podem sinó invitar-vos a tots a presenciar els tocs manuals interpretats a la sala de les campanes de la Torre del Micalet. ♦

↑ Ignasi Beltrán considera que és un honor poder ser bibliotecari del propi poble.

Ignasi Beltran Moraleda: l'esforç per a socialitzar una biblioteca potent

Zequi Castellano i Moreno
Bastida

Des de la talaia de la Biblioteca d'Altea, Ignasi Beltran fa proselitisme cultural com a tècnic coordinador i procura revaloritzar la difusió cultural que, des de les biblioteques públiques, pot fer-se a base de concerts, conferències, xerrades, trobades, presentacions, cursets, etc. Sobre la incardinació de les biblioteques municipals amb la vida social dels pobles, no cal persuadir-lo gens: ell sap que ha de ser així, perquè la gent valore el paper recuperador i difusor de les biblioteques. Però, a més, milita ferventment dins d'aquesta filosofia.

Fa vint-i-tres anys que treballa com a funcionari de carrera a la Biblioteca Pública d'Altea i, des de en fa més de quinze, que hi desenvolupa la responsabilitat com a tècnic/coordinador cultural. Compagina la biblioteca amb la cultura, i procura donar una nova dimensió a la difusió cultural que es pot fer des d'aquestes infraestructures. D'aquesta manera, concerts, conferències, xerrades, presentacions musicals, poètiques, teatrals, etc. configuren els maldecaps principals d'aquest diplomad en Biblioteconomia i graduat en Informació i Documentació.

Han d'estar les biblioteques incardinades en la vida social del poble?

No en tinc cap mena de dubte des que hi vaig començar. Ho han d'estar des de sempre i segurament ara més que mai, perquè formem part de la vida social, cultural educativa i associativa dels nostres pobles. Qualsevol aspecte de la vida quotidiana pot connectar-se amb la marxa i la proposta de la Biblioteca Pública. Si de cas, el que falta és que la gent se n'adone d'aquesta meravella a què podem aspirar.

Consideres interessants les tasques que desenvolupen els centres i instituts d'estudis locals o comarcals?

Sí, clar que sí. El que passa és que, per aquestes contrades, no n'hi ha tants com ens agradaria. Però el que tinc clar és que, precisament per això, les biblioteques públiques podrien fer el paper que en altres comarques fan aquestes organitzacions socials, que malden per recuperar i falcar qualsevol mena de patrimoni: cultural, immaterial, lingüístic, de costums, etc.

Té importància la recerca patrimonial?

Per descomptat que sí, aquesta mena de preocupació connecta directament amb les arrels i la vida del poble, i és per això que cal potenciar-la al màxim, perquè la població conega la pròpia història, els costums i els recursos del passat, per poder entendre el present i caminar cap al futur.

Què podem fer amb el nostre patrimoni oblidat?

Doncs, a poc a poc, el que convé és reivindicar i difondre tot el

seu abast, perquè es conega. Segurament costarà molt, però no podem defallir en recuperar allò que és nostre i que ens pertany gràcies al treball i a l'esforç dels nostres avantpassats. Costa molt fer-ho, perquè la recuperació no depèn únicament d'un ajuntament i d'una població, va més enllà i no és fàcil.

El futur de les biblioteques passa pels llibres digitals?

Sí, per què no? Precisament durant aquest temps de pandèmia que hem viscut, el que millor ha funcionat ha estat la secció de llibres electrònics de què disposem en la nostra biblioteca. Cada dia hem rebut una mitjana d'una vintena de peticions i sol·licituds demanant les claus d'accés per a poder fer el préstec del fons de què gaudim, i he de dir que ha funcionat de meravella, no sols a la d'Altea, sinó en un gran nombre de les existents arreu del País Valencià.

Valora la gent l'esforç que feu?

Trobe que sí, perquè a les xarxes socials es pot comprovar com està d'agraïda la gent que habitualment en fa ús. De fet, quan vaig pel poble, hi ha molta gent, coneguda o no, que em saluda i em fa alguna pregunta sobre el fons bibliogràfic o les properes activitats que desenvoluparem.

Està satisfet del treball desenvolupat?

Moltíssim... tant és així que, si alguna vegada torne a naixer, no em molestaria ser bibliotecari. És tot un honor ser-ho i suposa tot un repte i un orgull sentir-te guardià de la custòdia de la transmissió dels sabers de les persones d'un poble, del teu poble.

Ha canviat molt aquesta professió?

I tant que ha canviat! Les persones pensen que som gent seriosa —que ho som—incapaç d'alçar els ulls dels llibres antics, i els qui ens trobem embarcats en aquesta feina sabem que, des de fa vint-i-tres anys fins ara, el món de la biblioteca ha canviat molt. Hem passat de les fitxes manuscrites a la digitalització, tot passant per la màquina elèctrica i les pantalles d'ordinador en verd.

La biblioteca del futur

En realitat, hui mateix, ningú pot predir com seran les biblioteques del futur o si cada persona podrà accedir, amb un sol pensament, als continguts d'un llibre de lectura en concret. De moment, sabem que Internet ha revolucionat el món de les biblioteques i la tasca que els bibliotecaris solien fer dins d'aquestes institucions.

Ara, també vivim l'expansió social d'estos contenidors del saber i de la cultura, que van més enllà de les quatre parets de cada recinte on es troben organitzats els llibres en prestatgeries. Ignasi Beltran i tants altres «ignasis» com hi ha als nostres pobles, viles i ciutats saben que la Biblioteca Pública Municipal forma part d'eixe paisatge social, capaç d'obrir-se a les necessitats de la vila, on s'hi troba incardinada i fa de recipient, on es desenvolupen xerrades, concerts, jornades, cursos, presentacions de llibres... i un munt de coses més.

El poble de la Carmelina

El Col·legi Oficial de Bibliotecaris i Documentalistes (COBDCV) va designar Ignasi Beltran ambaixador en l'any Carmelina davant les institucions incardinades en aquesta efemèride, que ens fa voltar per l'obra d'aquesta «dona rebel», que ha deixat matèria d'estudi per a una bona estona. Una dona que va saber deixar petjada (segons assegura l'actual bibliotecari i home de cultura d'Altea) en aquest poble de la comarca de la Marina, on els habitants estan ben orgullosos dels relats de l'escriptora, no sols perquè fan referència a la vila, sinó perquè, a més, des d'Altea estant, universalitza la temàtica i s'hi poden veure identificats bona cosa de pobles, viles i ciutats del País Valencià.

Ignasi Beltrán assegura que els alteans i alteanes coneixen no sols l'escriptora, sinó també l'avi Francesc Martínez i Martínez, i que, històricament, Carmelina Sánchez-Cutillas sempre ha sigut molt volguda perquè ha tingut una significació molt gran. No debades, es continua vivint i revivint la seua obra i biografia mitjançant el curs promogut per Joan Borja «Matèria de memòria», en què s'ha tornat a reivindicar la seua figura i la seua obra. De fet, la Maria Ronda està inspirada amb l'àvia d'Ignasi Beltrán, ja que ella (la seua àvia) va ser qui tenia cura de la Carmelina durant la infantesa. La gent d'Altea se sap custòdia d'aquest indret on diuen que viu la mar Mediterrània. ♦

← Amb *Matèria de Bretanya*, Carmelina va guanyar els Premi Andròmina l'any 1975.

↓ L'Any Carmelina Sánchez-Cutillas reivindica una de les persones més il·lustres d'Altea.

Recull de publicacions dels centres d'estudis

En aquest espai donem notícia de les publicacions que han vist la llum des del maig de 2020 fins el moment de publicació d'aquest número. Si voleu que al següent número hi apareguen les vostres publicacions, podeu enviar-nos-en la coberta i la informació al correu bastida@fedinespv.org.

Revista del Vinalopó
Núm. 22 (2020). *Geografías del Vinalopó*

Centre d'Estudis Locals del Vinalopó

Aquest número de la revista del CEL vol mostrar la diversitat territorial, física i social, de les geografies de les comarques del Vinalopó, amb un dossier que barreja articles de viatgers històrics amb els nous plans estratègics, tot passant per aspectes físics com els efectes de l'erosió hídrica i l'ús tradicional de la ramaderia a les nostres muntanyes. A més, es presenta una nova associació de servei públic com és *MeteoVinalopó*, centrada en el coneixement dels climes locals de les comarques del Vinalopó.

Revista de Canals
Núm. 6 (2020)
Associació Cultural La Pebrella

La Revista de Canals recull, en aquest número, articles d'actualitat, d'economia, d'història i patrimoni, entre altres. Inclou un repàs del que ha suposat la COVID-19 a Canals.

Anuari
Núm. 31 (2020). *Aguaitar envers la incertesa. Els reptes de futur de les capitals de comarca: El cas de Borriana (II)*
Agrupació Borriana de Cultura (ABC)

L'Anuari és una publicació creada per l'ABC que compta amb la col·laboració de la Universitat Jaume I. *L'Anuari* pretén promoure el debat i oferir temes monogràfics als lectors de llengua catalana, però sempre des d'una orientació universalista. Aquest número el coordinen Joan R. Monferrer i Antoni Gil i el podeu consultar en obert a <http://hdl.handle.net/10234/189805>.

Tente cantarete tente. La cacharrería de fuego y agua en la Meseta de Requena-Utiel
Fermin Pardo i Marc Peña
Diputació de València / Ajuntament de Requena / Cantares Viejos

Catàleg de l'exposició i estudi sobre la terrisseria de foc a Requena i la seua comarca. Un ofici i una tradició que pràcticament han desaparegut en l'actualitat.

La transició a la democràcia a Gandia (1973-1983). Els moviments socials a la Safor
Vicent Cremades i Arlandis
Institució Alfons el Magnànim / CEIC Alfons el Vell

Aquesta obra investiga, des dels moviments socials, la transició a la democràcia a Gandia i a la comarca de la Safor, a partir de la documentació trobada en arxius públics i privats, així com de testimonis de persones que treballaren i lluitaren contra el règim franquista.

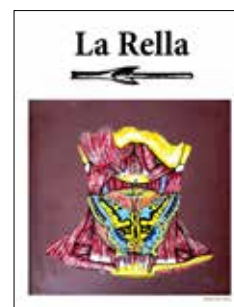
Cantals
Núm. 38 (2020)
Taller d'Història Local de Godella

Butlletí del Taller d'Història Local de Godella que recull informacions i reflexions sobre Godella. Es pot consultar gratuïtament al seu web <http://tallerhistoriagodella.org/>.

Qüerns monogràfics 2. Godella, paso a paso
Pedro Fernando Gálvez Gonzalo
Taller d'Història Local de Godella

Recull d'escrits que repassen la història de la localitat i les vivències personals de l'autor.

La Rella
Núm. 33 (2020)
Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó

Revista de recerca i divulgació comarcal amb contingut multidisciplinari. Els números anteriors es poden consultar a Raco.cat.

L'ETNO, Museu Valencià d'Etnologia estrena la renovació de les sales permanents

Josep Aguilar Sanz, Asunción García Zanón & Joan Seguí Seguí

Comissariat de l'exposició

El darrer mes de juliol, el Museu Valencià d'Etnologia va poder finalment estrenar el projecte de renovació de les sales permanents. L'ocasió va servir també per a llançar un canvi de nom: el museu passa ara a denominar-se «L'ETNO, Museu Valencià d'Etnologia». Totes dues accions, renovació de les sales permanents i canvi de nom, responen a l'impuls constant que l'equip del Museu manté per a ser una institució rellevant en la tasca d'estudi i de difusió de la cultura popular i tradicional valenciana, i, alhora, coneguda dins i fora dels límits del nostre país.

↑
Espai a la sala «Horta».

↑
Espai a la sala «La Ciutat»
P. Monteagudo

Breu història d'un projecte

A les darreries de l'any 2016, la direcció del Museu va plantejar la necessitat de reformar la secció de l'exposició permanent dedicada a les ciutats. Aquesta secció era una producció de l'any 2002 (Grau, 2011) que responia a uns plantejaments museogràfics diferents dels que el Museu havia proposat en les ampliacions posteriors del 2009 (Horta i Marjal) i el 2011 (Secà i Muntanya). Així doncs, la necessitat de renovació, per una banda, i d'homogeneïtzació museogràfica de tot el recorregut de la permanent, per altra, estaven en la base de la proposta. Una vegada llançat el projecte es va plantejar un repte afegit però important: aprofitar l'avinentsa de la renovació de la sala de «La Ciutat» per canviar el relat que s'oferia a tota l'exposició permanent. Fins a eixe moment, el discurs que el Museu plantejava estava basat en quatre perspectives: Els Espais, Habitar, Treballar i Conviure. Cadascuna d'aquestes perspectives es desplegava als tres àmbits-marc que delimitaven les sales de «La Ciutat», «Horta i Marjal» i «Secà i Muntanya». La proposta d'actualització volia donar resposta a la necessitat d'oferir un discurs que fora formalment menys descriptiu i conceptualment més actual.

Fa ja dècades que autors, com ara Hudson (1991), demanaren per

a este tipus de museus alguna cosa més que descripcions de processos o tècniques emmarcats en una no mai ben definida idea de «tradició». La proposta, a més, obligava a plantejar un volantí museogràfic: calçar un discurs nou dins d'una museografia (la de la part d'Horta i Marjal i la del Secà i Muntanya), que només es podien ajustar, en absolut canviar.

Així les coses, amb els límits d'una museografia en part ja feta, i les ganes de contar una història més engrescadora que la que havíem ofert fins ara, l'equip va elaborar un relat bastit a partir de tres conceptes vinculats a la idea de la identitat cultural: allò «Glocal», els «Imaginaris» i les «Invisibilitats». «Glocal» com a l'encreuament d'allò més local d'una cultura (en este cas, la valenciana), amb tot el que un fenomen com la globalització ens posa damunt la taula. «Imaginaris» com al seguit d'idees estereotipades que tenim d'una cultura determinada i que són percebuts popularment com als seus definidors. I «Invisibilitats» com a aquells trets culturals que formen part d'una cultura però no de la idea més coneguda que hom puga tindre d'ella. Cadascun d'estos conceptes es va ajustar a un dels espais que ja teníem definits a la permanent i que han anat emmarcant el relat. Així, a «La Ciutat» es parlarà d'allò «Glocal»,

és a dir, del fet global i local; a l'«Horta i Marjal» es parlarà dels «Imaginaris»; i al «Secà i Muntanya» es parlarà de les «Invisibilitats». Tot plegat, les sales permanents del Museu han passat a centrar-se de manera oberta en problemàtiques de la identitat cultural valenciana en tant que una identitat contemporània, activa al món i que, per tant, comparteix problemes de definició amb la resta de cultures.

Paral·lelament, l'estratègia museogràfica que plasma el nou guió entra, ja sense complexos, a mostrar moltes de les peces de la col·lecció en un context comparatiu que utilitza el present (no un passat més o menys difús) com a punt de partida. Açò vol dir que l'objecte perd força com a curiositat, com a ítem singular o, fins i tot, com a peça única, i la pren com a eina de suport del discurs. Un discurs que interpel·la el visitant no tant a partir de la memòria sinó del que viu al dia a dia.

A tall de conclusió

El projecte de renovació de les sales permanents de L'ETNO ve a donar dos fruits: per una banda, la consolidació d'una manera de fer museografia amb l'ambició d'arriscar i oferir uns muntatges estèticament atractius; per altra banda, el conveniment cada vegada més ferm, que només proposant-li al visitant qüestions i problemàtiques que formen part del seu quotidià –i no només del passat– el Museu resultarà útil a la societat, a la qual es deu. La col·lecció, conservació i estudi del patrimoni etnogràfic valencià seran sempre les necessàries arrels del Museu, mentre que la manera de difondre eixe coneixement i l'impacte que tinga en el públic del Museu, marcaran la importància que L'ETNO puga assolir en tant que institució transformadora al paisatge cultural valencià. ◆

Bibliografia

Grau Gadea, S. (2011). Vint i Cinc anys d'exposicions temporals al Museu Valencià d'Etnologia. En *Museu Valencià d'Etnologia, catàleg general*, 37-47. Diputació de València. Pentagraf Impresores. València.

Hudson, K. (1991). How misleading does an ethnographic museum have to be? En Karp, I. & Lavine, S. (eds). *The Poetics and Politics of Museum Display*. Smithsonian Institution. Washington.

Els centres d'estudi s'adapten a les noves circumstàncies

Redacció

Bastida

La COVID-19 ha donat una mena de treva a l'estiu i els primers mesos de tardor. Durant aquest temps, els centres d'estudis i les associacions culturals han pogut recuperar part de la seua agenda. Malgrat les dificultats plantejades pels nous requisits sanitaris, la capacitat d'adaptació ha sigut la gran virtut dels centres d'estudis, que demostren així la seua força i arrelament al territori.

Arreu del País Valencià, aquests mesos s'ha pogut gaudir d'una programació cultural ben variada. Com a xicoteta mostra, al nord, el Centre d'Estudis dels Ports ha organitzat els Diàlegs que han servit per a reflexionar sobre el canvi climàtic, per a conèixer els bombardejos de la guerra civil, per a aprendre sobre l'Església parroquial de Sorita, per debatre sobre *l'Esperit del temps*, la darrera novel·la de Martí Domínguez, o de presentació de la revista de l'entitat; a l'interior, el Centro de Estudios La Serranía ha continuat en la campanya contra les agressions al medi ambient a la comarca i ha publicat el núm. 102 de *El Rolde*, el butlletí de notícies, que no s'havia pogut publicar en any i mig; més al sud, i al juliol, l'Institut d'Estudis Territorials El Caroig ha presentat el número 13 de la seua publicació *Caroig*.

Premis de l'IDECO Horta Sud

Cal destacar que aquesta tardor s'ha donat a conèixer el guanyador del XXIV Premi d'Investigació de l'Horta Sud, que ha recaigut en

el projecte «Faustí Barberà. El pare del valencianisme polític» de l'historiador i investigador de Castellar-Oliveral, Santiago Ferrandis Valero, que aprofundeix en el pensament polític del metge, editor, erudit i bibliòfil Faustí Barberà i Martí (Alaquàs, 1850-València, 1924).

Ajornament del Congrés de l'IEVA

L'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida tenia previst per a aquesta tardor el V Congrés d'Estudis, que s'havia de celebrar a la localitat de Castelló de Rugat. La pandèmia ha aconsellat ajornar-lo sense data, però l'IEVA assegura que hi està treballant per fer-lo possible en el format que siga.

Tanmateix, com que l'activitat no s'ha aturat a la comarca, en octubre, es va presentar a Albaida el Memorial Democràtic de la Vall d'Albaida, en el qual participen molts membres de l'IEVA. L'objectiu del Memorial és fomentar les investigacions i l'estudi de la memòria democràtica, col·laborar amb les institucions educatives per tal de promoure noves visions pedagògiques i, en un primer moment, fer-se càrrec del projecte d'exhumació de la fossa d'Albaida, on es creu que hi ha onze persones soterrades. ◆

Cartell de les Jornades per la memòria democràtica, a la Vall d'Albaida.

Xarxes i persones. L'Acompanyament de projectes del Programa d'Extensió Universitària - PEU de la Universitat Jaume I de Castelló

Ángel Portolés Górriz

Programa d'Extensió Universitària. Universitat Jaume I

Des de fa més de vint anys, el Programa d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I de Castelló treballa en el territori amb projectes sobre patrimoni cultural, educació, desenvolupament o creació contemporània. Dins d'aquest procés, un dels trets més singulars ha sigut el sorgiment d'un model d'acompanyament tècnic basat en la col·laboració de la institució amb el territori. Un model que planteja un nou espai de relacions horitzontal entre la Universitat i les persones que constitueixen els grups i les iniciatives locals i que ha generat xarxes d'intercanvi de pràctiques i experiències culturals i patrimonials.

El Programa d'Extensió Universitària (PEU) de la Universitat Jaume I (UJI) té com a principal objectiu la cooperació en el desenvolupament, la transformació social i cultural, la creació i difusió d'hàbits i formes culturals crítiques, participatives i solidàries, així com una formació permanent, oberta i plural. El seu marc de treball és l'interior rural de la província de Castelló, les poblacions menors de cinc mil habitants.

El PEU planteja un concepte d'extensió universitària singular que va més enllà de l'aproximació tradicional i unidireccional de l'acadèmia i proposa un marc d'acció complex i basat en la importància de la participació horitzontal i en el codesenvolupament de processos d'activació ciutadana al voltant de la cultura, el territori o el desenvolupament. La relació del PEU amb les persones que desenvolupen aquests projectes ha sigut i és orgànica i al llarg dels darrers vint anys s'ha teixit una xarxa de relacions i compromisos entre els i les agents culturals i l'UJI. Al caliu d'aquest intercanvi, s'ha generat un model de treball propi en evolució constant i fonamentat en la definició de xarxes d'aprenentatge i solidaritat entre persones.

Visita al castell de Beatriz de Borgia de Castellnou (l'Alt Palància) dins del projecte «Patrimoni eres tu!». Octubre de 2020. Ángel Portolés.

El PEU de la Universitat Jaume I de Castelló proposa, com a principals canals per a establir relacions amb els actors i actrius del territori, tota una sèrie d'espais de trobada i reflexió. Cadascun d'aquests, plantegen una doble dimensió que encoratja no només el desenvolupament dels processos ciutadans en si mateix sinó, a més a més, un imprescindible replantejament del mateix programa universitari en funció de les necessitats i reptes dels grups que constitueixen la xarxa del PEU. Per un costat, trobem la necessitat de connexió i consideració de la Universitat com a institució propera i amiga i sòcia col·laboradora. Per un altre, aquest entramat fomenta la vinculació entre grups i projectes que desenvolupen les seues iniciatives culturals al territori en el marc del Programa d'Extensió Universitària - PEU. Precisament, aquesta relació entre les persones que constitueixen els grups locals i els projectes en el territori ha sigut clau per a definir xarxes de col·laboració, intercanvi i aprenentatge. Fonamentals a l'hora de reforçar aquest model de presència, relació i d'intercanvi entre el territori i la institució / universitat.

El model d'Acompanyament

El model d'Acompanyament del PEU de l'UJI és el marc de relació general entre les persones que fan possible els projectes al territori amb el seu treball dins de les seues associacions culturals o grups de treball i el PEU. L'Acompanyament de projectes ofereix als grups locals l'assistència tècnica necessària per a dur a terme els seus projectes culturals sobre patrimoni, desenvolupament, educació, despoblament o creació contemporània.

Aquest Acompanyament se centra en tres aspectes principals: la participació en el procés mitjançant l'assistència i acompanyament pròpiament dit, la planificació i codefinició de les necessitats dels projectes, partint del caràcter únic i singular de cadascuna de les iniciatives sorgides al territori, i la definició d'espais de trobada supralocals per a l'intercanvi de pràctiques i experiències.

Taller «Banc de col·laboradors» dins la Jornada «#TrobadesPerifèriques per a l'emprenedoria i la innovació rural». Octubre de 2020 a Almedixer (l'Alt Palància). Àngel Portolés.

Cada grup és únic com també les seues necessitats, depenent del moment en què es troben, el perfil de les persones que el constitueixen o la seua disponibilitat per a dur a terme el seu projecte cultural. L'Acompanyament ofereix suport tècnic a les iniciatives i es fonamenta en la presència de la Universitat en els processos des d'una perspectiva basada en l'horitzontalitat i en el respecte; en la suma de coneixements per a enfortir un projecte que surt i es desenvolupa en el territori. En aquest sentit, l'aproximació que proposa el model d'Acompanyament tècnic del PEU de l'UJI és flexible i s'adapta als ritmes dels integrants del grup local, veritable motor i titular de la seua idea o inquietud cultural.

Dins del marc de l'Acompanyament del PEU, l'evolució de les reunions i el treball conjunt va definint tota una sèrie de necessitats que, sovint, són formatives. Per part del Programa d'Extensió Universitària, els grups tenen al seu abast tota una sèrie de recursos tant interns (tallers o formacions dissenyades al PEU) com externs. Respecte als recursos externs, es parteix d'un directori d'especialistes en matèries culturals i de gestió que al llarg dels anys han realitzat formació per als grups del PEU. Aquesta xarxa de formadors del PEU es troba en constant

ampliació dependent de les necessitats dels grups i col·lectius locals.

Per últim i de manera paral·lela als altres dos aspectes principals, el disseny d'espais de trobada i participació per a l'intercanvi i l'enfortiment de la xarxa del PEU, concebuts com a canals oberts per a definir, entre totes i tots, el mitjà i llarg termini d'un programa que vol connectar amb la ciutadania i formar part dels projectes, iniciatives i accions que surten al territori; sumant la seua experiència fins a definir una acció col·lectiva per a la socialització afectiva i efectiva del nostre territori patrimonial; construint una veritable xarxa de comunitats patrimonials integrades i relacionades.

Cadascun d'aquests espais de trobada (jornades, visites tècniques per a conèixer experiències de grups, assemblees, intercanvis, tallers formatius o exposicions) s'ha d'entendre com a recurs que ens parla de la possibilitat real d'encetar un espai de diàleg i col·laboració que reuneix grups, associacions, col·lectius i interessats i interessades juntament amb la institució, cercant espais de conversa i de presa de decisió. Plantejant models alternatius de cogovernança ciutadana al voltant de la gestió i ús dels nostres patrimonis culturals.

Arxiu del confinament i Secció Local de la Biblioteca d'Aielo de Malferit

M. Jesús Juan Colomer

Bibliotecària / arxivera de l'Ajuntament d'Aielo de Malferit

Sense esperar-ho, la Covid-19, el dia 14 de març de 2020, ens confinà a casa; famílies al complet passàrem molts dies als domicilis particulars. Per a l'Ajuntament començava un desafiament mai imaginat: calia organitzar activitats dirigides al poble confinat, adreçades a una població diversa amb necessitats i aficions diferents.

Així, es mobilitzaren dos departaments de l'Ajuntament: cultura/joventut i biblioteca/arxiu. La primera acció fou crear la pàgina al Facebook oficial «En Aielo ens quedem a casa», amb les etiquetes #AieloEsQuedaACasa, #AieloRecomanaACasa, #AieloTallersACasa #ProgramacioTVAielo, que s'actualitzava diàriament i, a mesura que es produïen novetats, oferia informació i recursos d'utilitat. Era un balcó que reuní i entretingué el veïnat, que comptava amb la col·laboració altruista dels mateixos veïns.

A través d'aquesta pàgina rebíem documentació que anàvem reunint diàriament, única i singular, relacionada amb emocions, vivències, veïnat i solidaritat a causa de la Covid-19, produïda pels habitants des dels balcons, ara plens de vida. Eren escrits, dibuixos als balcons, participacions diverses, fotografies que mostraven els carrers buits, imatges d'edificis públics tancats, vídeos festius, vídeos antics, fotos del passat i actuals, tallers de cuina, contacontes, tallers de flors, tallers de ioga i esport, composicions que promocionaven el poble, imatges familiars, tasques casolanes, manualitats i molta rebosteria. Hi va haver celebracions de festes actuals i algunes desaparegudes i recuperades pels veïns.

Cartell realitzat durant el confinament de la Tardor.

L'associació Fent Foto Aielo va llançar «Reptes fotogràfics», tot documentant aquest temps de pandèmia. Inclús, un dia, hi va arribar la TV valenciana «À punt directe». En definitiva, vivències diàries de gent clausurada, que arribaren a ser una TV local amb programació diària i completa, cada dia amb més seguidors i col·laboradors.

I amb tot el nombrós material recollit creàrem el projecte novell, l'Arxiu del Confinament, que forma part de la Secció Local de la Biblioteca, perquè qualsevol persona poguera accedir a l'Arxiu i consultar aquesta producció documental relacionada amb el coronavirus a Aielo de Malferit. Una documentació que ha quedat com a testimoni d'allò que vàrem fer durant aquells dies confinats i servirà en el futur per a prendre consciència de tot allò que estem vivint.

En acabar el confinament, la programació es va reduir a publicacions puntuals. El dolent somni del confinament s'acabava i emprendre una nova situació més assossegada, era una «desescalada» controlada, i, per a nosaltres, una anàlisi del treball fet, que ens portarà a adonar-nos de la important funció efectuada, gràcies a la qual el fons local compta amb més material gràfic que emprarem com a recurs digital per a elaborar vídeos temàtics. Així, entre tots, augmentarem el fons i difonguem la Secció Local de la Biblioteca com a un recurs propi i atractiu per a totes les generacions.

Un altre recurs utilitzat fou el bloc <http://historiadeaielo.blogspot.com>, ferramenta digital per a conèixer Aielo de Malferit. És un balcó desbordant de continguts, exposicions virtuals, històries, contes i narracions locals i patrimoni, que fèrem servir amb força.

Per a concloure, només afegir que ha estat una experiència positiva, encara no tancada malauradament, que apropa els arxius i les biblioteques a la ciutadania. ◆

El veïnat d'Aielo va col·laborar en les tasques de desinfecció durant el primer confinament.

Art i artesanía del ventall a Aldaia

Francesc Martínez
Gestor cultural del MUPA

Museu del Palmito, Aldaia.

Aldaia és avui el principal productor de l'Estat de ventalls artesanals. La tradició del ventall o palmito –com a complement de vestir, per a refrescar-se o bé com a obra d'art– es remunta més de cinc segles a les terres valencianes. La indústria palmitera valenciana va aconseguir el seu apogeu entre el segle XVIII i la primera meitat del XX. Amb aquest passat, el Museu del Palmito d'Aldaia (MUPA) reuneix una excel·lent col·lecció de ventalls d'Europa i d'Àsia, que van des del segle XVII fins a l'actualitat.

La tradició palmitera a Aldaia es remunta al segle XIX. L'historiador Josep Ramon Sanchis ha pogut constatar que el 1857 i 1860 Aldaia comptava amb dihuit artesans palmiters, que iniciaren sagues familiars dedicades al ventall. D'ells descendeixen bon nombre dels artesans actuals. En la primera meitat del segle XX, València va perdre l'hegemonia i la producció de ventalls es concentrà als pobles de l'Horta, principalment a Aldaia, Burjassot, Godella, Alaquàs, Mislata i Xirivella. D'entre tots, hi destaca Aldaia com a principal productor.

El 1979, Aldaia comptava amb quaranta empreses de ventalls amb una àmplia xarxa d'artesans i artesanes. Els darrers anys, el sector ha entrat en crisi a causa de la competència del palmito asiàtic. La xifra de tallers ha disminuït fins a dèsset el 2020. La majoria d'aquests artesans estan associats al Gremi de Mestres Artesans Palmiters de València, que té la seu a Aldaia.

L'Ajuntament d'Aldaia ha fet passos per a preservar i visualitzar el sector del ventall. El projecte més important és Museu del Palmito d'Aldaia (MUPA), ubicat a Casa de la Llotgeta, un edifici renaixentista de finals del segle XVI i principis del XVII, situat al carrer de l'Església. Els béns que integren el MUPA constitueixen un llegat patrimonial de gran valor, la conservació i enriquiment del qual correspon a tots els valencians i valencianes.

Col·lecció Permanent

A l'interior del MUPA, hi trobem una extensa representació de ventalls antics i actuals d'Europa i d'Àsia, amb cronologies que van des del segle XVII fins als nostres dies, així com un ampli repertori de maquinària tradicional, peces i utensilis típics del palmito. Una col·lecció extraordinària en la qual es pot apreciar els diferents estils, modes i materials utilitzats al llarg de la seua història.

La col·lecció museogràfica està dividida en nou espais, que abracen les següents temàtiques: «El palmito, artesanía mil·lenària», «L'origen del palmito rígid», «La innovació del palmito plegable», «Cinc segles d'artesanía a València», «Aldaia, bressol del palmito

actual», «L'elaboració del palmito artesanal», «Classificació i tipus de ventalls», «La dona en l'art del palmito» i «El ventall de col·lecció».

Projectes comunitaris

El MUPA, a més d'acollir exposicions temporals sobre història i cultura valenciana, participa en diversos projectes museogràfics. Col·labora amb el Gremi de Mestres Palmiters de València en la celebració de la Nit de l'Artesanía del Palmito. I està integrat en l'EtnoXarxa de Museus Locals de la Diputació de València. També participa, amb altres onze museus, en el projecte «Relectures» que dona una nova mirada en clau de gènere a les col·leccions museogràfiques.

Igualment, el MUPA participa en el projecte internacional EULAC-Museums, que integra més de trenta museus comunitaris d'Europa i d'Amèrica Llatina. Una iniciativa que a València treballa el territori museu de l'horta sota la coordinació de la Universitat de València. A més, el MUPA s'ha integrat en la Ruta de la Seda Valenciana per la seua col·lecció de ventalls de seda, i forma part de l'Agrupació Museus de l'Horta, juntament amb els museus Josep Ferris March, Rajoleria de Paiporta, Castell d'Alaquàs i museus de ceràmica de Manises i Paterna.

Col·lecció Llotgeta

Per a investigar i conèixer millor el patrimoni d'Aldaia, el MUPA va enllestir fa uns anys la Col·lecció Llotgeta de Patrimoni Local, tot destacant el paper del Museu no sols com espai expositiu i de conservació, sinó també com a mediador amb la societat a través de la investigació. Fins al moment, s'ha publicat sis estudis, els quals engloben temàtiques com l'artesanía dels palmitos, l'art cristià, els fumerals de les rajolerias, la intervenció arqueològica a l'Antic Ajuntament i la indumentària valenciana. ◆

El Castell de Xiva: un escenari de miracle

Manel Pastor i Madalena

Instituto de Estudios Comarcales de la Hoya de Buñol-Chiva

El Castell de Xiva, d'importància estratègica per a la defensa de València, ens evoca també llegendes i miracles dels avantpassats.

La fortalesa de Xiva a la comarca valenciana de La Foia de Bunyol-Xiva dibuixa una silueta evocadora d'un passat potent encara que hui es veu afeblida pel pas del temps, per les destruccions i per l'abandó. Degué ser, però, un important fortí defensiu de la ciutat de València per ponent, i la ubicació estratègica del turó que l'acull ha determinat alguns episodis històrics de magnitud, des de les ràtzies dels cavallers aragonesos i catalans del segle XIII i les envestides dels castellans als segles següents, fins al complex defensiu dissenyat pel govern espanyol per tal de fer front a les tropes rebels de Franco als anys trenta del passat segle XX.

Allò que molta gent ignora és que aquest turó emmurallat, aquestes restes del castell de Xiva pogueren haver estat l'escenari d'un miracle medieval molt conegut. Un miracle que nasqué al caliu de la difusió del cicle eucarístic animat per la butlla papal *Transiturus de*

hoc mundo de Joan XXII el 1316.

L'essència dels prodigis consistia a fer palesa la presència vertadera de la carn i la sang de Jesucrist en les formes consagrades. Els Corporals de Daroca és la denominació més comuna per a la relíquia que conserva la vila aragonesa: un pany blanc amb marques de sis formes ensangonades.

En síntesi, el relat més estès imagina un enfrontament armat a mitjan segle XIII prop de Llutxent, entre un escamot de l'exèrcit ocupant del rei d'Aragó capitanejat per Berenguer d'Entença i una host autòctona. L'atac dels «infidels» sorprén la celebració d'una missa de campanya i l'oficiant amaga precipitadament les hòsties, que després del triomf dels «fidels» són recuperades tacades de sang, i el prodigi encoratjà encara més els defensors de la posició, els cristians, entre els quals hi havia una milícia de Daroca. La disputa per la propietat de l'objecte

miraculós entre les tropes es resolgué deixant en «mans» d'una somera, que va decidir emprendre camí fins a arribar a la ciutat aragonesa on caigué morta, tot palesant la voluntat dels déus perquè en foren custodis els seus habitants. Al suposat escenari de la brega, un turó tocant a Llutxent, es bastí un magnífic convent dominic que assolí altes distincions i consideracions com a Estudi d'Arts i Teologia des de mitjan segle XV.

La Diputació de València (1981) publicà un opuscle sobre el miracle medieval dels Corporals de Daroca i la relació amb la vila valenciana de Llutxent (la Vall d'Albaida). Es tractava de reeditar l'estudi i transcripció d'un manuscrit medieval procedent del convent dominic de Llutxent que havia fet Roc Chabàs el 1905, que ara s'acompanyava d'un bell facsímil de l'original que custodiava Alfons Roig i que havia lliurat a la corporació provincial. El bon canonge Chabàs,

però, inclogué al seu estudi la transcripció del document més antic relacionat amb el prodigi: un pergami de 1340 custodiat a Daroca. Aquell vell pergami recull la contestació que fan els de Xiva a requeriment dels darocians necessitats, pel que sembla, de comprovar o demostrar la validesa del prodigiós drap ensangonat.

Chabàs urgit a justificar el document dels xivans intentà suposar una nova Xiva a tocar de Llutxent, fent servir un topònim mal identificat, Xiu, que atribuï al Castell Vell de Llutxent. Proposà que Xiva era una alqueria desapareguda que hi hagué al peu d'aquest vell castell associat al topònim de Xiu. Hi havia la proximitat gràfica, si més no: Xiu>Xiua>Xiva. Calia quadrar el pergami de Daroca amb el relat del manuscrit de Llutxent. Ara sabem que Xiu correspon a l'actual localitat del Genovés i no al Castell Vell de Llutxent, però habitualment es dona per resolta la dissonància del vell pergami.

Documentar un miracle o cercar un suport històric als relats fantàstics és un exercici agosarat i temerari. Constatem tanmateix que els signants del vell pergami de 1340 es documenten en la Xiva (Foia de Bunyol) de l'època i que els primitius relats conservats a Daroca també parlen de Xiva. En la ciutat aragonesa només apareix el canvi toponímic i la menció a Llutxent a principis del segle XVI, en concordança amb la previsible datació del manuscrit del convent dominic. Els dominics rememoren al seu text com un prodigi previ havia permès de «recordar» l'episodi miraculós que hauria estat oblidat. Un aspecte revelador dels avatars de la reconstrucció de la llegenda és l'anàlisi de la iconografia que podem estudiar al magnífic convent, l'ermita de la Consolació i l'església parroquial, sempre a Llutxent. Molt interessant resulten els intents per acordar la comptabilitat de les hòsties miraculoses en funció dels diferents relats que eren: una als texts primitius atribuïts a Xiva, cinc al manuscrit dominic,

sis als relats renovats i al pany conservat al reliquiari darocià. Molt curiós és el procés que podem endevinar a la llosa sepulcral de Pere Alarcó a l'església del convent.

Hi observem com a partir d'una disposició de cinc formes en «dau» es redoblen les dues superiors, tot cercant que siguin sis, i obliden llevar la central de manera que en resulten set! Es tracta d'una adaptació observable també als capitells del claustre i altres localitzacions. Les rajoles precioses de l'ermita resisteixen amb el relat dels dominics.

Si sembla evident l'existència d'un procés de reconstrucció

de la llegenda feta pels dominics d'un convent «amb pretensions», tot transferint l'escenari de Xiva a Llutxent, no ho és menys el fet que Xiva no n'ha tingut mai cap tradició ni record, de cap prodigi eucarístic. Potser li faltà una *start up* de la projecció del convent dominic, que hauria permès de recordar la batalla oblidada. Resseguir els camins de les llegendes és també tasca de l'historiador? Redescobrim Xiva als camins que varen conduir a bastir la devoció dels Corporals de Daroca... o els Corporals de Llutxent? ◆

Diversos intents d'acordar la imatge primitiva a les sis formes de Daroca (capitell, clau de volta, llosa sepulcral). El sòcol ceràmic de l'Ermita de la Consolació recull la imatge primitiva dels corporals de «cinc en dau». Miguel Àngel de la Hoz.

Dates i fets

Zequi Castellano i Moreno
Bastida

Encertar les dates i fets dels mesos de tardor i hivern que convé subratllar de tots els anys que van des que tenim consciència escrita fis ara resulta prou complicat. No obstant això, pel que fa a l'espai de temps a què ens referim, destaquen les riudes de grans dimensions dels anys 1321, 1487, 1776, 1864, 1957, 1965, 1987 i la pantanada de Tous del 1982. També hi trobem la desamortització de béns del clergat el 1841; l'obertura del primer estudi fotogràfic a València, l'any 1850; la inauguració de la línia ferroviària València-Almansa, l'any 1859, i la d'Alacant a Crevillent, el 1894; la finalització del pont de ferro sobre el riu Millars, el 1862, constitueixen fites a tenir sempre en compte.

En l'àmbit cultural i científic, hem de fer menció igualment a la investidura com a doctora en Medicina, l'any 1882, de Matilde Castells; la primera representació d'òpera a València, l'any 1727; l'arribada de l'enllumenat elèctric a Castelló, el 1899; la cloenda de l'exposició Regional de l'any 1909; l'incendi del cinema «La Paz» de Castelló, l'any 1918; la primera sessió de les Corts de la República a València, l'any 1936; l'inici de la «nova cançó», l'any 1962; el tancament de més de cent llibreries en protesta pels atemptats contra alguns d'estos establiments, l'any 1976.

Pel que fa a dates i fets de caràcter nacional, fem esment a l'esclat d'un artefacte a les portes de casa Joan Fuster, el 1978; l'aprovació de la Llei d'ús i ensenyament del valencià, l'any 1983; la declaració de la Llotja com a Patrimoni de la Humanitat, l'any 1996; el traspàs, l'any 2007, de la compositora castellenca Matilde Salvador; el naixement de Vilaweb com a xarxa de comunicació mitjançant el telèfon mòbil; el valencià com a llengua d'ús habitual a l'administració valenciana a partir de 2015.

Ben mirat, el nostre calendari cívic, així com el de dates i fets més significatius, està ben farcit, perquè, diguen el que diguen, els valencians i valencianes, som gent viva, gent amable, gent que ha marcat història: la seua pròpia història.

Quant a naixements de persones de conegut i reconegut prestigi, cal subratllar el de la mestra Empar Navarro i Giner; l'escultor Josep Aixa Íñigo; el compositor i director d'orquestra Josep Iturbi Bàguena; el periodista Vicent Partal i Montesinos; el guitarrista Francesc Tàrrega; l'arquitecte Francisco Javier Goerlich Lleó; el lingüista Germà Colom i Doménech; el fotògraf Francesc Jarque; la marquesa de Zenete, Mencia de Mendoza; el cirurgià Francisco Javier Balmis; l'escriptor i poeta Francesc Badenes i Dalmau; el cantautor Ramon Pelejero Sanchis (Raimon); l'escriptor i antropòleg Joan Francesc Mira; l'escriptora Lucia Etxebarria de Asteinz; la copletista Conxa Piquer; el dissenyador de moda Francis Montesinos; el metge i erudit Faustí Barberà; el poeta Bernat Artola i Tomàs i, tantes altres persones que han deixat petjada al nostre calendari col·lectiu que convé tenir en compte quan hem de pintar el nostre decorat històric col·lectiu. ◆

Matilde Salvador.

Riuada de 1957 a València.

Tren de València a Almansa.

Joan Fuster a sa casa després de l'atemptat.

La Llotja de València.

Cinema La Paz, de Castelló de la Plana.

Federació
d'Instituts
d'Estudis
del PV

Amb la col·laboració de

GENERALITAT
VALENCIANA

Conselleria d'Educació,
Cultura i Esport

legim
legim
legim